

Tommi Ollikainen

LUULTAVIMMIN ÄÄNESSÄ ON MIES JOHTAVASSA ASEMASSA ELINKEINOELÄMÄSSÄ

Talouden tekijät ja selittäjät Ylen pääuutislähetyksessä
marraskuusta 2020 toukokuuhun 2021

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2023

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto

Tutkimuksessa tarkastellaan Ylen TV 1:n puoli yhdeksän uutisia puolen vuoden jaksolla lokakuusta 2020 toukokuuhun 2021. Tarkastelun kohteena ovat lähetyksien talousuutiset toimijuuden näkökulmasta katsottuna. Tutkimusaineiston muodostavat talouskärkiset uutiset yhteensä 81 uutislähetyksestä.

Tutkimuksessa selvittää millaiset tahot Ylen puoli yhdeksän uutiset esittävät talousuutisissaan toimijoina, eli kenen toimista uutiskertoja raportoi tai ketä lähetyksissä haastatellaan talouskysymyksiin liittyen.

Toimijuuden jakaantumista eri tahojen kesken tutkitaan seitsemän muuttujan luokittelulutyökalulla. Siinä otetaan huomioon lähetyksessä esiintyvän toimijan sukupuoli, ikä, puoluekanta, taustaryhmä, toimijatyyppi, ruutu-aika ja se, puhuuko toimija lähetyksessä itse vai kertoo journalistinen kertoja tämän toimista.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on konstruktivismin perinne. Tärkein yksittäinen peruskivi on ajatus journalismista deliberatiivisen keskustelun luojana ja julkisuustilana, jossa yhteiskunnan päätöksentekoon osallistuvat tahot käyvät debattia yhteiskunnallisista kysymyksistä. Tässä prosessissa tärkeää on se, kuinka hyvin journalismi tunnistaa ja päästää ääneen erilaisia diskursseja.

Ylen pääuutislähetysten talousuutisten toimijuus kasaantuu aineiston analyysin perusteella tietyille tahoille. Yliedustettuna ovat yli 50-vuotiaat, miehet, hallitus, hallinto, elinkeinoelämä, keskustapuolueen jäsenet ja erilaiset johtajat tai korkeassa asemassa organisaationsa hierarkiassa toimivat toimijat. Aliedustettuna ovat sen sijaan nuoret, naiset, kansalaiset ja ay-liike.

Avainsanat: talous, talousjournalismi, valta, media, Yle, puoli yhdeksän uutiset, Ylen pääuutislähetys, toimijuus, asiantuntijat, tietolähteet, tasa-arvo, sukupuolet

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimusaineistona Ylen pääuutislähetykset.....	4
1.2. Aiempi talousjournalismin ja journalistisen julkisuuden tutkimus.....	6
1.3. Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoitteet.....	8
2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	10
2.1. Julkisuus	11
2.2. Journalismi ja televisiojournalismi.....	14
2.3. Journalismin yhteiskunnalliset funktiot.....	19
2.4. Kohti deliberatiivista keskustelua	22
2.5. Talouspolitiikka	25
2.6. Journalismi ja valta.....	28
3. TUTKIMUSMETODIT.....	32
3.1. Toimijoiden sukupuoli, ikä ja puoluetausta	33
3.2. Toimijoiden taustaryhmät	35
3.3. Toimijatyypit, puheaika ja primääri- vai sekundaaritoimijat	38
3.4. Luokittelun haasteet ja niiden ratkaisut.....	39
4. AINEISTON ANALYYSI.....	41
4.1. Hallitus keräsi eniten ruutuaikaa yksittäisistä toimijoista.....	42
4.2. Naisen sekunti on 53 sadasosaa	45
4.3. Keskimääräinen taloustoimija on 52-vuotias ja todennäköisimmin keskustalainen	47
4.4. Elinkeinoelämä on kaukana muita taustaryhmiä edellä	51
4.5. Johtajat ja organisaatiot esillä kansalaisia useammin	54
5. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	56
LÄHTEET.....	59

1. JOHDANTO

Elinkeinoelämän keskusliiton toimitusjohtaja Jyri Häkämies astelee kameroiden eteen. Vakavin ilmein hän kertoo medialle, ettei suomalaisilla yrityksillä ole varaa tässä taloustilanteessa lakkoihin. Kuullaan verrokkimaiden palkkatasosta, huonosti vetävästä viennistä, puhutaan palkkamaltista.

“Ja tietenkin meitä huolestuttaa erityisesti tulevien työtaisteluiden tappiot yrityksille”, Häkämies lausuu.

Yllä kuvattu esimerkki Elinkeinoelämän keskusliiton toimitusjohtajan puheista on tyypillinen puheenvuoro Suomen mediassa käytävässä talouskeskustelussa. Siinä jonkun tahon edustaja pyrkii viestimään yleisölle tulevista tapahtumista oman eturyhmänsä näkövinkkelistä. Elinkeinoelämän keskusliiton johtaja Häkämies esiintyy luonnollisesti yrittäjien puolella kertoessaan, kuinka hänen mukaansa lakkoilu tai liian korkeat palkankorotukset ovat yhteiseksi esitetyn isänmaan edun vastaista. Palkansaajakeskusjärjestöiltä kuullaan puolestaan vastauksena hyvin toisenlaisia näkemyksiä. Niistäkin saatetaan sitten pitää tiedotustilaisuus medialle ja saattaaapa jokunen tiedotusväline aiheeseen myös tarttua.

Vakituisesti toimittajana ja valokuvaajana maakuntalehdessä työskentelevänä ymmärrän hyvin, miksi talousjournalismi tällaisiin aiheisiin tarttuu. Ensinnäkin työmarkkinajärjestöjen kaltaisilla toimijoilla on oikeasti valtaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja taloudessa. Näiden toimijoiden mielipiteillä on merkitystä. Toisaalta aiheisiin tarttumista selittää toimituksien rajalliset resurssit. On paljon helpompi astella tiedotustilaisuuden valmiiseen pöytään raportoimaan valmiiksi tarjoilluista näkemyksistä kuin alkaa itse tutkia aihetta.

Uutismedioille esitetyt puheenvuorot muodostavat suomalaisen talouskeskustelun perustan, jota talousjournalismi sitten välittää edelleen yleisölleen. Äänessä olevat tahot hallitsevat keskustelua ja heillä on valtaa sen suhteen, mitä aiheita journalismi

ylipäättään käsittelee ja mitkä sitten nousevat yleisölle. He myös pääsevät selittämään kuinka talouden lukuja tulisi tulkita. Reunanen & Väliverronen (2020, 26) toteavat, että talousjournalismin agenda seuraa pitkälti politiikan toimijoiden aloitteita, vaikka journalistit vaikuttavatkin siihen, kuinka politiikan tapahtumia kehystetään jutuiksi. Nämä keskustelua hallitsevat toimijat omaavat huomattavaa valtaa sen suhteen, mitä asioita suomalainen talousjournalismi käsittelee, mitä asioita ihmiset pitävät tärkeinä (*agenda setting* -teoria – katso luku 2.6.), ja miten näitä aiheita käsitellään julkisessa keskustelussa.

Jakaessaan julkisen keskustelun puheenvuoroja media jakaa myös valtaa. Säännöllinen näkyvyys ajankohtaisia kysymyksiä kommentoivana asiantuntijana tuo mediassa esiintyville tahoille arvovaltaa. Tuore esimerkki tästä on Ulkopoliittisen instituutin johtajan Mika Aaltolan suosio Sauli Niinistön mahdolliseksi seuraajaksi tasavallan presidenttinä. Vuoden 2022 lopussa Ilta-Sanomien teettämässä kyselyssä Aaltolaa pystyi kuvittelemaan äänestävänsä 43 prosenttia vastaajista (Lehto, 2022). Luku on huomattavan korkea siihen nähden, ettei muun muassa Ukrainan sotaa mediassa ahkerasti kommentoinut Aaltola ole tehnyt perinteistä poliittista uraa eikä hän ole itse ilmoittautunut ehdolle. Hän ei ole myöskään minkään puolueen jäsen.

Talousdiskurssi on saanut viime vuosina keskeisen osuuden suomalaisessa julkisessa keskustelussa. Esimerkiksi kevään 2023 eduskuntavaaleissa vaaliväittelyt keskittyivät pitkälti talous- ja turvallisuuskysymyksiin. Niitä pidettiin mediassa esillä muutenkin muun muassa pääkirjoituksissa, ajankohtaisohjelmissä, podcasteissa ja muissa journalismin tuotteissa. Sen sijaan edellisissä vaaleissa yleisöä puhututtaneet ympäristökysymykset jäivät vuoden 2023 vaaleja edeltävässä julkisessa keskustelussa sivuosaan. Talousdiskurssi vei voiton ympäristödiskurssista. Vaalikeskustelujen agenda ainakin osittain säätelevien journalistien valinnat painottaa talousaiheita muiden vaihtoehtojen sijaan vaikuttivat luultavasti varsin merkittävästikin siihen, että ”talouskuria” vaatineet oikeistopuolueet kokoomus ja perussuomalaiset saivat vaaleissa paljon lisäpaikkoja – ja lisää valtaa.

Edellä kuvatun perusteella voi väittää, että medianäkyvyys tuo valtaa. Siitä syystä tässä pro gradu -tutkielmassa lähdettiin selvittämään, ketä suomalainen talousjournalismi kuuntelee, kenen toimista se raportoi – ja mitkä tahot jäävät sen piirissä pimentoon.

Ensin kuitenkin jokunen sana journalismin yhteiskunnallisesta tehtävästä ja suomalaisesta mediakentästä.

Ajankohtaisista asioista kertomisen lisäksi journalismin tärkein yhteiskunnallinen tehtävä on mielestäni *julkisen keskustelun ylläpitäminen* (katso luvut 2.2–2.4.). Jos halutaan edes idealistisella tasolla uskoa demokraattisen yhteiskunnan toimintaan, tarvitaan yhteiskunnassa julkista keskustelua päätöksenteon tueksi. Idealistisesti julkinen keskustelu toimii ainakin kahdella tasolla. Ensinnäkin vallassa olevien pitäisi perustaa päätöksensä laadukkaaseen julkiseen keskusteluun ja faktatietoon. Toiseksi äänestyskopeissa valtaa vallan eri portaille jakavien kansalaisten pitäisi perustaa äänestyspäätöksensä näihin samaisiin peruskiviin.

Julkista keskustelua käydään isoilta osin journalismin piirissä. En tietenkään väitä, että näin olisi kokonaan: päätöksistä ja niiden perusteluista väännetään niin eduskunnan istuntosalissa kuin sosiaalisen median väittelyissä, julkisten saunojen lauteilla tai Rotary-lounaillakin. Kiistatta ammattimaisinta ja julkisinta (eli suurinta yleisöä saavuttavaa) julkinen keskustelu on kuitenkin juuri journalismin piirissä.

Jos laadukas julkinen keskustelu nähdään yhtenä demokratian peruskivistä ja journalismi instituutiona taas on yksi merkittävimpiä tämän julkisen keskustelun areenoita, olisi toivottavaa, että journalismi onnistuisi tehtävässään keskustelun jäsentäjänä. Julkisen keskustelun onnistumista voidaankin arvioida sen pohjalta, kuinka laajalti erilaiset diskurssit julkisuuden piiriin pääsevät. Tai ilman journalismin roolin passiivimuotoista vähättelyä ilmaistuna: kuinka tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti journalismi niitä julkisuuteen päästää ja kuinka se niitä julkisuudessa käsittelee.

Vaikka Suomen (uutis)mediakenttä on viimeisen kahden vuosikymmenen aikana pirstaloitunut, ovat vanhat suuret toimijat säilyttäneet keskeisen merkittävyytensä. Pieni markkina ei ole houkuttellut kansainvälisiä toimijoita ja Suomen mediakenttä on varsin keskittynyt kotimaisiin käsiin. Suomalaista journalismia hallitsevat vahva julkisin varoin toimiva Yleisradio, yksi laajasti luettu päivälehti (Helsingin Sanomat) ja kaksi suosittua iltapäivälehteä (Ilta-lehti ja Ilta-Sanomat). Ylen uutiset saavuttaa vähintään kolmena päivänä viikossa 53 prosenttia kansasta, kun MTV3:n uutisten osuus jää 38 prosenttiin ja suosituimman sanomalehden Helsingin sanomien osuus 11 prosenttiin. (Reunanen 2020a, 82-83.)

Ylen uutisten päätuote on Ylen pääuutislähetys, TV 1:n puoli yhdeksän uutiset. Se on Suomen paitsi seuratuin myös julkisen keskustelun kannalta merkittävin yksittäinen journalismin tuote. Suurin yleisömäärä tarjoaa sille johtavan aseman julkisen keskustelun jäsentäjänä. Toisin päin ajateltuna lähetyksessä näkyminen ja kuuluminen taas tuo toimijoille ja heidän näkemyksilleen painoarvoa: kyseessä ovat suomalaisen talousuutisoinnin painokkaimmat puheenvuorot.

Edellä kuvatuista syistä johtuen tässä tutkimuksessa selvitettiin Ylen pääuutislähetysten taloustoimijoiden näkyvyyttä ja taustoja. Millaiset taustaryhmät ovat edustettuna lähetyksissä? Kuinka tasapuolista ja eri diskursseja edustavaa Ylen talousuutisointi on? Mitkä diskurssit ovat sen luomassa julkisuudessa hegemonisessa asemassa? Mitkä jäävät paitsioon?

Ennako-oletukseni tutkimusta aloittaessani oli, että toimijuus painottuisi tietyille tahoille. Odotin asiantuntijuuden kerääntyvän iäkkäämmille miehille, elinkeinoelämän edustajille, hallinnon virkamiehille ja oikeistopuolueille. Organisaatiohierarkian korkeammassa tehtävissä työskenteleviä odotin näkeväni paljon rivijäseniä enemmän.

Tutkimuksen edetessä selvisi, etten ollut kovin väärässä ennako-oletusteni kanssa. Onkin perusteltua kysyä, vähentääkö keskittynyt taloustoimijuus yleistä talousuutisoinnin uskottavuutta ja edustavuutta. Vai onko niin, että yhteiskunnan valta on keskittynyt näille tahoille ja Ylen asiantuntijat vain peilaavat yhteiskunnan rakenteita?

1.1. Tutkimusaineistona Ylen pääuutislähetykset

Tutkimuksen kohteena olivat Ylen pääuutislähetykset puolen vuoden ajalta. Puolen vuoden lähetykset katsomalla saatiin riittävän kattava kuva, josta voidaan johtaa perusteltuja päätelmiä Ylen talousjournalismin toiminnasta.

Viikon seitsemästä lähetyksestä tutkittiin maanantain, keskiviikon ja perjantain uutiset. Rajaus on perusteltua sillä, että merkittävimmät taloustahtumat keskittyvät yleensä viikoille ja toimistoaikoihin. Monet yritykset ovat kiinni eivätkä poliittiset päättäjät yleensä kokoonnu viikonloppuisin. Lisäksi myös uutislähetykset ovat viikonloppuisin lyhyempiä kuin arkisin. Analysoitavaa aineistoa kerääntyi siis arkilähetyksistä kattavammin.

Ylen pääuutislähetys lähetetään Suomen televisioverkossa seitsemän kertaa viikossa parhaaseen katselu-aikaan, puoli yhdeksältä illalla. Viikolla lähetykset kestävät (sää mukaan luettuna) 25 minuuttia, viikonloppuisin 15 minuuttia. Suoran tv-lähetyksen lisäksi tallenteet uutisista ovat katsottavissa jälkikäteen 30 päivän ajan Yle Areena -palvelusta tai Yle Areena -mobiilisovelluksesta.

Aineiston ensimmäinen lähetys lähetettiin maanantaina 26. lokakuuta 2020, viimeinen taas 7. toukokuuta 2021. Välistä puuttuvat joulukuun 23. ja 25. päivänä sekä 30. huhtikuuta ja 5. toukokuuta 2021 lähetetyt uutiset. Puuttuvat lähetykset on korvattu pidentämällä tutkimusjaksoa vastaavan verran yli puolen vuoden pituiseksi. Yhteensä tutkimusaineistoon sisältyi 81 uutislähetystä.

Uutisten esittämistä kokonaisuudesta poimittiin tutkittavaksi ainoastaan talouskärjillä laaditut uutiset. Puhtaiden talousuutisten lisäksi mukaan otettiin aiheita muualtakin: kulttuuriuutisissa kerrottiin esimerkiksi tekoälyn vaikutuksista työpaikkoihin televisiotuotannoissa. Talousuutisia löytyikin varsinaisten talousuutisten lisäksi muun muassa politiikan, tieteen, kulttuurin ja matkailun aihepiirien parista.

Huomattavan monesti myös koronavirusta käsiteltiin talouden näkökulmasta. Esimerkiksi keskiviikon 16.12.2020 lähetyksessä kerrottiin, että "Saksan päätös tiukentaa koronarajoituksia tulee sekä kaupoille että kuluttajille ehkä pahimpaan mahdolliseen saumaan". Näin siis lähtökohtaisesti ei-talousaihe (koronarajoitukset) käsiteltiin talouskärjellä.

Kokonaisuudessaan talouskärkisten uutisten osuus lähetyksistä oli reilu viidennes. Tutkimukseen kootusta aineistosta tuli runsas, mutta se oli vielä hallittavissa tämän pro gradu -tutkielman mitassa. Kaikkiaan Excelliin havainnoista kertovia rivejä kertyi 1255 kappaletta. Luokittelu- ja muistiinpanosarakkeita oli 11.

1.2. Aiempi talousjournalismin ja journalistisen julkisuuden tutkimus

Merkittävästä roolistaan huolimatta YLE TV1:n pääuutislähetyksen talousuutisointia on tutkittu tähän saakka yllättävän vähän. Tutkimusaiheeltaan lähimpänä tätä tutkimusta on Maisa Hopeakunnaksen Tampereen yliopistossa tekemä pro gradu -tutkielma *Kenen taloustietoa ja näkemyksiä uutiset välittävät?* (2015). Siinä tutkittiin Ylen uutisten, MTV3:n uutisten ja Helsingin Sanomien tietolähteitä ja lähdekäytäntöjä kahden viikon tutkimusjakson ajalta.

Hopeakunnas selvitti tutkimuksessaan, että hänen aineistossaan talousuutisten tietolähteet olivat 75 prosenttisesti henkilölähteitä. Näistä henkilölähteistä 77–90 prosenttia oli miehiä. Näistä tuloksista Hopeakunnas johti ennakko-oletuksiani vastaavan johtopäätöksen, että suomalaista talouskeskustelun agendan luovat miehet. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin talousuutisten rajallinen lähteiden määrä jokaista juttua kohden. Hopeakunnas havaitsi lisäksi, että taloustoimijat luovat talousjournalismin agendaa poliitikkoja useammin. (Hopeakunnas 2015).

Hopeakunnaksen tutkimustulokset tuovat mielenkiintoista vertailuaineistoa vajaan kymmenen vuoden takaa, mutta teoriapohjaltaan hänen tutkimuksensa lähestyy aihetta eri näkökulmasta. Hopeakunnas painottaa informaatiokäyttämisen tutkimusta, journalismin omaa lähdekriittisyyttä ja *agenda setting* -teoriaa (katso sivu 29). Sen mukaan journalismi vaikuttaa siihen, mistä ihmiset puhuvat ja mistä heillä ylipäätään on mielipiteitä. Sen sijaan Hopeakunnas ei käsittele aihetta deliberatiivisen julkisen keskustelun kautta, kuten tässä tutkimuksessa tehdään.

Lähde, johon tämän tutkimuksen pohdinta eniten nojaa, on Esa Reunasan väitöskirja *Budjettijournalismi julkisena keskusteluna* (2003). Siinä Reunanen vertailee suomalaisen ja ruotsalaisen journalismin budjettikirjoittelun rakentumista eri toimijoiden ja toimijaryhmien julkisuuteen pääsyn kannalta. Reunasan tutkimustaan varten kehittämä määrällinen analyysimenetelmä on pohjana tässä tutkimuksessa tehdylle toimijoiden taulukoinnille. Myös Reunasan teoreettiset pohdinnat journalismin asemasta yhteiskunnassa julkisuuden jäsentäjänä ja deliberatiivisen keskustelun luojana ovat samansuuntaisia tämän tutkimuksen kannalta. Vaikka *Budjettijournalismi julkisena*

keskusteluna käsitteleeekin sanomalehtijournalismia, tuovat Reunasen havainnot arvokasta vertailupohjaa tämän tutkimuksen johtopäätöksille. Aikaa on toki kulunut välissä 20 vuotta, joten Reunasen teoriaa on tässä tutkimuksessa syytä hieman modernisoida nykypäivän mediamaailmaa vastaavaksi.

Risto Kuneliuksen ja kumppaneiden teos *Media vallan verkoissa* (2009) käsittelee median ja journalismin vallan olemusta ja sen kytkeytymistä yhteiskunnan muuhun valtakäyttöön. Tutkimus keskittyy selvittämään kuinka yhteiskunnan vaikuttajat kokevat median vaikuttavan omaan työhönsä ja ratkaisuihinsa. Teos sisältää koontia aiemmasta vallan tutkimuksesta ja tuo keskusteluun mukaan omia kiinnostavia näkökulmiaan.

“Ei välttämättä olekaan mielekästä pohtia, kuinka paljon medialla on valtaa tai onko sillä valtaa enemmän vai vähemmän kuin esimerkiksi poliittisella järjestelmällä tai elinkeinoelämällä. Tällainen pohdiskelu jää väistämättä epämääräiseksi ja spekulatiiviseksi.” (Reunanen ja kumppanit, 2009, 12).

Vanhan kansan viisauden mukaisesti raha on valtaa. Talousjournalismin suhde valtaan on nyt lukemassasi tutkimuksessa erityisen mielenkiinnon kohteena. Sitä mikä taho yhteiskunnan valtataistelussa on niskan päällä ei kuitenkaan lähdetä ratkomaan.

Julkisuutta ja viestintää julkisuudessa jäsenän Jürgen Habermasin klassikkoteoksen *Kommunikatiivisen toiminnan teorian* (1981/1984) avulla. Teoksessa Habermas esittää ideaalimallit puheaktien pätevyysvaatimuksista, ja strategisesta ja kommunikatiivisesta toiminnasta. Näitä ajatuksia sovelletaan julkisuutta määriteltäessä ja arvioitaessa sitä, kuinka Yle onnistuu julkisen keskustelun jäsentämisessä.

Heikki Luostarinen on hahmotellut teoriaa (1991) journalismista interdiskursiivisena metadiskurssina, ja myös tätä ajatusta hyödynnetään tässä tutkimuksessa. Ylen TV-uutisia on tutkinut mm. Pertti Näränen, jonka väitöskirjaa *Digitaalinen televisio* (2006) käytetään tietolähteenä nimenomaan televisiojournalismiin liittyen. Lisäksi ajankohtaista tietoa Suomen mediakentän ja suomalaisten median käytön viime vuosien kehityksestä saadaan Esa Reunasen koostamasta *Reuters-instituutin Digital News Report Suomen maaraportista* (2020a & 2020b).

Erityisesti talouspolitiikan kolmikantamallin merkityksen määrittelyyn on saatu apua Esa Reunasen ja Jari Väliiverrosen teoksesta *Tupo ja media* (2020), jossa selvitetään millainen toimintaympäristö mediajulkisuus on ollut talous- ja työmarkkinapolitiikalle

kolmella vuosikymmenellä. Mediajulkisuutta ja julkisuudessa kulloinkin vallitsevia diskursseja tutkiva teos menee muutoin metodeiltaan eri maaperälle oman tutkimukseni kanssa.

1.3. Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoitteet

Tässä tutkimuksessa selvitettiin mitkä tahot puoli yhdeksän uutisissa ovat taloutta selittämässä, ketä Ylen toimitus käyttää tietolähteinään talousuutisissa ja kenen toiminnasta talousuutiset kertovat. Tutkin, kasautuiko näkyvyys ja toimijuus aineistossa ennako-odotuksien mukaisesti tietyille yksittäisille toimijoille tai toimijaryhmille, ja kuinka merkittävää tämä kasautuminen oli.

Tutkimusaineistossa esiintyvät toimijat taulukoitiin tarkasti eri muuttujien mukaan. Tutkimuksessa kirjattiin ylös toimijoiden sukupuoli, ikä (mikäli se oli tiedossa), puoluesidonnaisuus (mikäli se oli tiedossa), toimijan edustama taustaryhmä sekä asema hänen uutisissa edustamassaan organisaatiossa. Lisäksi kirjattiin heidän saamansa ruutuaika. Ruutuaikaan laskettiin sekunnit, jotka toimija näkyi ja/tai kuului lähetyksessä. Ruutuaikaan laskettiin myös sekunnit, joiden ajan jutun toimittaja tai uutistenlukija kyseisen tahon toimista kertoi. Tämän perusteella tehtiin toimijoiden jako primääri- ja sekundääritoimijoihin. Itse lähetyksessä äänessä olleet kirjattiin primääritoimijoiksi. Tapaukset, joissa uutiskertoja referoi jonkun muun tahon toimintaa, kirjattiin sekundääritoimijoiksi.

Näiden tulosten pohjalta pohdittiin monipuolisia kysymyksiä. Missä määrin eri toimijaryhmät pääsivät aineistossa ääneen? Missä määrin Ylen pääuutislähetys raportoi poliittisen ja taloudellisen eliitin toimia ylhäältä alas? Entä missä määrin se edusti kansalaisyhteiskunnasta (alhaalta ylöspäin) kumpuavia näkökulmia ja tarjosi julkisuutta poliittisen eliitin ulkopuolelle?

Havaintojen pohjalta rakensin analyysiä siitä, millaisia vaikutuksia näillä valinnoilla on yleisölle, julkisen mielipiteen muodostumiselle ja laajemminkin suomalaiselle yhteiskunnalle.

Tässä tutkimuksessa ei siis menty sen syvemmälle uutisissa näkyvien eri poliittisten tahojen talousdiskursseihin tai siihen, kuinka Ylen TV-journalismi ne esitti (näistä aiheista olisi mielenkiintoista nähdä tutkimusta tulevaisuudessa). Keskiössä on se, kuinka näkyvyys määrällisesti jakautuu eri toimijoiden ja toimijaryhmien kesken. Reunanen (2003, 109) on kirjoittanut, että "kansalaisyhteiskunnalle keskeisen julkisen keskustelun toimivuutta on mahdollista arvioida tutkimalla sitä, kuinka hyvin eri toimijaryhmät pääsevät julkisuudessa näkyvyyiin."

2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Nojaan tässä tutkimuksessa sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen ja teoreettiseen viitekehykseen, jota ovat viitoittaneet Peter L. Berger & Thomas Luckmann klassikkoteoksessaan *The Social Construction of Reality* (1966). Berger & Luckmann käsittelevät teoriassaan yhteiskuntaa yksilön sisäisen ja ulkoisen todellisuuden dialektiikan kautta.

Kirjoittavat esittävät, että meille jokaiselle näyttäytyvä todellisuus on rakentunut sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten yksilöiden, kulttuurin ja yhteiskunnan kanssa. Ihmiset paitsi pitävät jokapäiväistä elämismailmaa itsestään selvänä todellisuutena myös tuottavat sen ajattelunsa ja toimintansa kautta. Näin syntyy itsepintaisen voimakas ja pakottava arkitodellisuus. Arkitodellisuus on tyypiteltyä: subjekti jäsentää sen ilmiöt eri kategorioihin näennäisesti riippumattomasti subjektin ymmärryksestä, vaikka nämä kategoriat päinvastoin määrittävät tapaa, joilla tyypittelyn kohteet tulevat ymmärretyksi. Silloin subjekti erehtyy luulemaan, että arkielämä olisi olemassa ennen kuin hän sitä alkaa tulkitsemaan. (Berger & Luckmann 1966, 33–38.)

Arkielämä koetaan intersubjektiiviseksi, muiden subjektien kanssa jaetuksi. Se on ajallisesti ja tilallisesti rajattua. Keskeisessä asemassa arkitietoisuuden muodostumisen prosessissa on merkkijärjestelmä eli kieli. Kieli saa alkunsa jokapäiväisessä elämässä ja viittaa ensisijaisesti siihen. Kieli on lähtöisin kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta, mutta voi helposti irtautua siitä: sillä on kyky irtautua hetkestä ja paikasta (alkuperäisteoksessa *here and now*). Sen avulla voidaan kertoa menneistä tai tulevista tapahtumista ja kaukaisista maista. Tyypittäessään kokemuksia kieli tekee niistä yksilöimättömiä: periaatteessa kuka vaan voi jakaa kokemuksia tilanteista, joita ei itse ole kokenut. (Berger & Luckmann 1966, 38–61.)

Kieli on samalla vajavainen työkalu, joka rajoittaa sitä keskustelua, jonka kautta meidän kokemamme sosiaalinen todellisuus muodostuu. Kieleen sisältyvä sanavarasto asettaa raamit sille, mistä asioista voi puhua, ja kielioppisäännöt puolestaan sille, millaisia merkityssuhteita kielen avulla voidaan ilmaista. Kieltä käytetään ilmaisemaan arkitodellisuuden ulkopuolisia asioita *kääntämällä* ne arkitodellisuuden kielelle. Kieli

rajallisena työkaluna vääristää arkitodellisuuden ulkopuolisten kokemusten (esimerkiksi unen, tajunnan muutoksien ja esteettisten, teoreettisten tai uskonnollisten kokemusten) ilmaisemista pakottamalla ne arkitodellisuuden muottiin. (Berger & Luckmann, 1966, 49–61).

Valitusta teoreettisesta viitekehuksesta johtuen tutkimuksessa on aloitettava perusasioiden määrittelystä. Seuraavana selvitän kuinka aiempi tutkimus on määrittänyt tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä. Aloitan julkisuudesta. Sen jälkeen määrittelen journalismin ja erikseen televisiojournalismin. Siitä päästään journalismin yhteiskunnallisen merkityksen pohtimisen kautta deliberatiivisen keskustelun käsitteeseen. Lopuksi määritellään talouspolitiikka ja selvitetään journalismin ja vallan suhdetta.

2.1. Julkisuus

Julkisuutta on viestinnän tutkimuksessa hahmotettu ainakin kahden merkittävän näkökulman kautta. Konsensus- ja tasapainoteorioiden mukaan julkisuus tuottaa yhteisiä merkityksiä ja yhteistä mielipidettä. Konfliktiteorioiden mukaan julkisuus puolestaan tuottaa konflikteja. Tässä tutkimuksessa lähestytään julkisuutta konsensus- ja tasapainoteorioiden kautta: julkisuuden tehtäväksi nähdään deliberatiivisen julkisen keskustelun ja siitä johdetun yhteisen mielipiteen ja konsensuksen muodostaminen.

Vaikuttava viestinnän teoretisoija Jürgen Habermas määrittelee julkisuuden *viestinnälliseksi rakenteeksi*, joka havaitsee ja tunnistaa elämismaailman ongelmia. Se myös vakuuttavasti ja vaikuttavasti kehystää niitä, dramatisoi kysymyksiä ja esittää ratkaisuehdotuksia siten, että ne otetaan politiikan käsiteltäviksi. Habermasin mukaan julkisuus muodostuu demokratian ja yhteiskunnallisen mielipiteenmuodostuksen kautta eikä ole siten yhtä mediakeskeistä kuin arkipuheessa. (Reunanen 2003, 37.)

Julkisen keskustelun tehtävä on Reunasen mukaan (2003, 539) elämismaailman ongelmien ja tarpeiden tematisointi poliittisen järjestelmän käsiteltäviksi. Julkinen

keskustelu hahmottelee sen osapuolien erimielisyyden rajaa ja tuo käsiteltävälle kysymykselle olennaiset näkökulmat esiin. Minimiehto julkiselle keskustelulle on se, että jostain asiasta esitetään julkisesti toisiinsa suhteutuvia mielipiteitä. Kaikki tällaisia kantoja ilmaisevat lausumat viestimissä ovat puheenvuoroja niissä käytävässä julkisessa keskustelussa. (Reunanen 2003, 158.)

Julkisuuteen pyrkii vaikuttamaan jatkuvasti joukko eri toimijoita ja erilaisia diskursseja. Laajemmassa julkisuudessa kansalaisten roolit eriytyvät: toiset esiintyvät ja toiset seuraavat esityksiä. Nämä roolit eivät ole pysyviä vaan esiintyjät siirtyvät välillä seuraamaan muiden esityksiä, ja esityksiä seuraavat nousevat välillä julkisuuteen omine näkökulmineen (Reunanen 2003, 43). Julkisuus ei ole koskaan pysähdyksissä, vaan se muotoutuu jatkuvasti uusiksi uusien puheenvuorojen tullessa sen piiriin.

Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teorian (1984/1981) mukaisesti julkisuuteen pyrkivät diskurssit tulevat julkisuudessa arvioiduiksi ja kritisoiduiksi kommunikatiivisten pätevyysvaatimusten mukaisesti. Ne ovat

- 1) totuudellisuus
- 2) autenttisuus ja
- 3) oikeudellisuus.

Näissä *totuudellisuus* viittaa asian faktuaaliseen totuuteen suhteessa ulkoiseen maailmaan (tai ainakin sillä hetkellä parhaaseen asiasta saavutettuun tietoon). Esimerkiksi ”ulkona on 15 celsius-astetta lämmintä” on totuudellinen väite tiettyinä aikoina, mutta ei läheskään aina.

Autenttisuus liittyy puhujan sisäiseen maailmaan liittyvään vilpittömyyteen. Autenttisen väitteen sanoja uskoo aidosti omaan asiaansa. Tällaisia väitteitä voivat olla ”liikunta on hyvästä” tai ”Mötley Crüe on maailman paras bändi”, kunhan väitteen sanoja vaan uskoo itse asiaansa.

Oikeudellisuus taas viittaa oikeudenmukaisuuteen suhteessa sosiaalisen maailman normikonteksteihin (Habermas 1984/1981, 99), siis esimerkiksi käytöstapoihin, lakeihin, yhteisön tapoihin ja niin edelleen.

Viestinnällisesti kompetentti (osaava) puhuja pystyy tunnistamaan näiden kolmen tason systeemin. Tämän myötä hän pystyy esittämään itsenäisiä väitteitä maailmasta ja arvioimaan muiden esittämiä väitteitä näiden kolmen tason pohjalta.

Habermasin teorian mukaiset pätevyysvaatimukset säätelisivät ideaalitalanteessa myös julkisuuden toimijoiden puheenvuorojen arviointia ja vastaanottoa. Tullessaan julkisuuden piiriin toimija olettaisi, että tämän näkemykset tulevat arvioiduiksi ja kritisoiduiksi näiden kolmen tason pohjalta. Tällaisesta tiedostavasta viestinnästä seuraisi Habermasin mukaan (1981/1984) *kommunikatiivista julkisuutta*, jossa toimijat ottavat puheenvuorojen pätevyysvaateet todesta ja pyrkivät toimimaan niiden mukaisesti. Toimijat eivät ole ensisijaisesti asennoituneet ajamaan omaa etuaan: tällöin pyritään keskinäiseen kompromissiin siitä, miten eri näkemykset ja toimintasuunnitelmat voitaisiin sovittaa yhteen. (Reunanen 2003, 23).

Todellisuuden julkinen keskustelu on valitettavasti monesti kaukana Habermasin julkisuuden ideaaleista. Moni siihen osallistuva hamuaa huomiota, valtaa, poliittisia irtopisteitä tai vaikkapa taloudellista etua itselleen tai viiter ryhmälleen. Mitä siis tapahtuu silloin, kun viestinnän tavoitteena ei olekaan konsensuksen muodostaminen?

Habermas jakaa inhimillisen toiminnan sosiaaliseen ja ei-sosiaaliseen toimintaan. Ensin mainitun kohteena ovat toiset ihmiset ja sosiaalinen maailma, kun taas jälkimmäisen kohteena on ihmisistä ulkoinen maailma. Ei-sosiaalinen toiminta on **välineellistä**, rationaalista toimintaa, jossa ulkoista maailmaa hyödynnetään sopivaksi katsotulla tavalla. Sosiaalinen toiminta puolestaan jakautuu strategiseen ja kommunikatiiviseen toimintaan. (Habermas 1984, 99-100) **Kommunikatiivinen** toiminta on järkipäristä, arvoihin ja luonnolliseen kieleen nojaavaa viestintää, jonka tavoitteena on yhteisymmärryksen saavuttaminen; siinä toimijat eivät ole asennoituneet ajamaan omaa etuaan. **Strateginen** toiminta on päinvastoin välineellistä toimintaa sosiaalisessa todellisuudessa: se on laskelmoivaa ja toisten ihmisten päätöksiin pyritään vaikuttamaan ikään kuin luonnon objekteihin. Tavoitteena tässä ei ole konsensus, vaan ennalta määriteltyjen omien tavoitteiden saavuttaminen. (Habermas 1984/1981, 285-288.)

“Tällöin strategiset toimijat pyrkivät päämääriinsä konstruoimalla ongelmia, jotka oikeuttaisivat heidän tavoittelemansa toimenpiteet. [...] (Heidän esit-

tämiensä) argumenttien on perustuttava yleisesti hyväksyttäviin arvoihin, kuten kohtuullisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. [...] Julkisuus taas pakottaa strategisen toimijan näennäisesti vetoamaan yleisesti hyväksyttäviin arvoihin. (Reunanen 2003, 38-39)

Habermasin näkemys ideaalista julkisuudesta on teoreettinen malli, jonka mukaisesti kaikkien julkiseen keskusteluun osallistuvien tulisi pyrkiä toimimaan. Myös journalismin tulisi puheenvuoroja käsitellessään arvioida puheenvuoroja Habermasin pätevyysvaatimuksien mukaisesti. Ainakin sen verran, kun teoreettisen ideaalin noudattaminen on arkielämässä mahdollista.

2.2. Journalismi ja televisiojournalismi

Pertti Näränen (2006, 29-33) luo journalismiin kaksi eri näkökulmaa. Toisaalta hän näkee journalismin journalistisen työn tekemisenä, eli tapoina ja käytäntöinä tuottaa journalismia. Toisaalta hän määrittelee journalismin journalismin tuotteiksi – uutisiksi, televisiolähetyksiksi ja niin edelleen.

Näränen sisällyttää journalismin määritelmänsä odotukset

- 1) faktuaalisuudesta,
- 2) aktuaalisuudesta,
- 3) institutionaalisuudesta,
- 4) universaaliudesta,
- 5) julkisuudesta,
- 6) teknisestä välityksestä sekä
- 7) tavaraluonteesta.

Faktuaalisuudella tarkoitetaan sitä, että journalismilta odotetaan tosiasiallisuutta. Sen tiedot pitävät siis oletettavasti paikkansa, tai näin ainakin uskotaan olevan saatavissa olevan parhaan mahdollisen tiedon valossa.

Aktuaalisuudella viitataan journalismin käsittelemien aiheiden kiinnostavuuteen, tärkeyteen ja ajankohtaisuuteen yleisön silmissä. Journalismi katsotaan siis merkittäväksi.

Institutionaalisuus tarkoittaa sitä, että journalismia tekevät vakiintuneet tahot. Niihin kohdistuu myös julkista ja juridista vastuuta.

Universaalius viittaa yhteneväiseen ja ymmärrettävään ilmaisutapaan. Journalismi käyttää selkokieltä, eikä esimerkiksi kuviin tai videoihin lisätä kuvankäsittelyllä mitään ylimääräistä, mikä johtaisi yleisöä harhaan.

Journalismin *julkisuus* viittaa siihen, että journalismin yleisö on ennalta rajaamaton. Yleisö on myös vuorovaikutuksessa journalismin tekijöiden kanssa.

Tekninen välitys viittaa siihen, että journalismin tuotteita välitetään yleisölle eri medioita ja formaatteja käyttäen. Oli kyseessä sitten sanomalehti, televisiolähetys, radiouutiset tai artikkeli internet-sivuilla, vaaditaan journalismin välittämiseen aina jotain teknologiaa.

Tavaraluonteella viitataan siihen, että journalistiset tuotteet yleisön huomiosta, rahoista ja arvostuksesta niin keskenään kuin muidenkin ajankäyttötapojen kanssa.

Tässä tutkimuksessa keskitytään journalismin muodostamaan julkisuuteen ja pohditaan julkisuuden muodostumiseen vaikuttaneita journalistisia käytäntöjä. Journalismi on

- 1) *ammatti* (ja journalismin ammattilaisten muodostama yhteisö),
- 2) *joukko tekemisen käytäntöjä*,
- 3) kaikki näiden käytäntöjen avulla syntyneet *journalistiset tekstit* sekä
- 4) merkittävä *yhteiskunnallinen instituutio*, joka jäsentää julkisuutta ja julkista keskustelua.

Seuraavaksi journalismin ammattikuntaa, tekemisen käytäntöjä ja journalismin tekstejä esitellään yksi kerrallaan. Journalismin asemaa yhteiskunnallisena instituutina käsitellään erikseen seuraavassa luvussa.

Journalismi on ensinnäkin *ammatti*. Se on toimiala, jonka parissa joukko yrityksiä ja yksittäisiä journalisteja ansaitsee elantonsa. Nämä ammattilaiset muodostavat yhdessä journalistien ammattikunnan, jota määrittää ainakin osin jaettu ymmärrys yhteenkuuluvuudesta ja toimintasäännöistä. Se on järjestäytynyt ammattiyhdistykseksi, 14 000 jäsenen Journalistiliitoksi. Journalistiliitto paitsi ajaa jäseniensä oikeuksia muun muassa työehtosopimusneuvotteluissa, myös ohjaa heidän ammatillista toimintaansa (katso esimerkiksi *journalistin ohjeet*).

Journalismin toimintaan liittyy sääntöjä ja toimintatapoja. Journalismia ohjaa joukko geneerisesti muovautuneita *tekemisen käytäntöjä*, jotka ovat muotoutuneet sekä ammattikunnan keskinäisen neuvottelun tuloksena että “vuorovaikutuksessa yhteiskunnan muiden instituutioiden kanssa” (Reunanen 2003, 48). Suomen laki säätelee juridisesti journalismin toimintaa. Journalisteja ohjaavat ammattikunnan itse laatimat journalistin ohjeet ja itsesäätelyelimenä toimiva julkisen sanan neuvosto. Journalismin tekemisen käytäntöihin vaikuttaa journalismia julkaisevan mediatalon kirjoitetut ja kirjoittamattomat säännöt. Lisäksi journalististen tuotteiden lopulliseen muotoon vaikuttaa ennalta määrätyt juttujen ja ohjelmien ominaisuudet (Reunanen 2003, 49): sitä julkaistaan lukuisissa eri medioissa (esimerkiksi paperilehti, radio, tv), ja jokainen näistä formaateista sisältää joukon tekemistä mahdollistavia ja rajoittavia ominaisuuksia. Lisäksi journalistiseen työhön vaikuttaa toimittajien henkilökohtaiset tekemisen tavat ja uran aikana karttunut ammattitaito.

Journalismi tarkoittaa myös sen tuottamia *journalistisia tekstejä*. Tekstit ymmärretään tässä yhteydessä diskurssintutkimuksen perinteiden mukaisesti laajemmin kuin ainoastaan kirjoitetuksi tekstiksi. Tekstin käsite sisältää kaikki kielen, kuvan ja äänen muodot kirjoitetusta tekstistä puheeseen radiossa ja kuvaan televisiossa, tabletilla tai lehden sivuilla. Uutinen on juttu, joka sisältää jo ennen sen tekemisen aloittamista joukon sen tekemistä ja muotoa sääteleviä käytäntöjä: tärkein asia sanotaan ensin, esitetyt tiedot perustuvat faktoihin tai asiantuntijalausuntoihin ja niin edelleen.

Toisaalta journalismin ilmaisumuodot ovat viime aikoina monipuolistuneet niin kerronnallisesti kuin teknisestikin. Esimerkiksi työpaikallani Keski-suomalainen-konsernissa on otettu testikäyttöön Yleltä tutut ”korttijutut”, joissa lukija pääsee mobiililaitteella tai tietokoneella siirtymään jutussa eteen- tai taaksepäin ruudun reunoja klikkaamalla. Logiikka on lainattu Instagramin tarinaominaisuudesta. Kulloinkin ruudun täyttämä näkymä voi sisältää niin tekstiä, kuvaa, ääntä kuin videotakin.

Verkkoympäristössä journalistin käytettävissä oleva tila ei ole yhtä rajallinen kuin printtilehdissä, jossa jokainen palstamillimetri lasketaan tarkalleen. Tällä on vaikutuksia juttujen kerronnan kuljetukseen. Juttutyypistä riippuen kerronta verkkoympäristössä voi olla vapaamuotoisempaa, rönsyilevämpää ja kuvallisempaa kuin perinteisissä sanomalehdissä. Teoriassa verkkojutun pituudella tai siihen kuuluvien kuvien tai videoiden määrällä ei ole ylärajaa, mutta toisaalta työtuntien ja toisaalta yleisön kiinnostuksen takia juttua ei kannata määrättömästi paisuttaa. Tässä palataan ajatukseen journalismista kulutettavana tuotteena, joka kilpailee yleisön huomiosta ja ajasta kaiken muun viihteen ja harrastusten kanssa.

Joukkoviestintää on tutkittu aiemmin selvittämällä sen vaikutusta yksilöihin ja yhteiskuntaan empiirisen behaviorismin viitekehyksessä. Tämä alunperin radioon keskittynyt *mass communication research* eli MCR-perinne keskittyi tutkimaan yleisöjä lähinnä kaupallisten mediayhtiöiden ja mainostajien näkökulmasta. 1980-luvulta alkaen televisiotutkimus on siirtynyt enemmässä määrin tutkimaan televisiota humanistista lähtökohdista kulttuurisena merkityksenantajana. Sittemmin tutkimuksessa ollaan oltu kiinnostuneita televisiosta osana mediakenttää ja tämän mediakentän suhteista yhteiskuntaan. (Herkman, Nordenstreng, Keinonen & Ala-Fossi 2008, 9-13.)

Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat televisiojournalismin luoma julkinen keskustelu ja televisiojournalismin merkitys yhteiskunnassa.

Televisiojournalismi

TV-journalismin vaikutusvalta länsimaissa on perinteisesti ollut suurta. Viime vuosina sen valta on kaventunut, kun television aiempi valttikortti liikkuva kuva on levinnyt

myös perinteisten sanomalehtien verkkomedioihin. Samalla itse television merkitys on vähentynyt, kun televisiossa nähtävät ohjelmat ovat katsottavissa verkon ohjelmapalveluissa. Tämä on ainakin määrällisesti runsastuttanut katsojien valittavissa olevaa tarjontaa. Verkkopalveluihin mahtuu paljon enemmän katsottavaa kuin päivittäisiin televisiolähetysiin rajatuilla kanavapaikoilla. Verkkopalvelut myös helpottavat ohjelmien katsomista, kun vastaanottimen ääressä ei tarvitse olla juuri tietyllä kellonlyömällä. Voipa puhelimelta, tabletilta tai tietokoneelta katsoa suoraa televisiolähetystäkin.

Perti Näränen on tutkinut televisiojournalismia vajaat 20 vuotta sitten. Televisio oli ja on joukkoviestin, johon kuuluu institutionalisoitu ja säännöllinen tv-ohjelmien tuotanto, jota suorana tehtävät puoli yhdeksänkin uutiset edustavat. Silloin Näränen erotteli tv-journalismin muusta journalismista oikeastaan vain sen teknisen välittäjän, television kautta. Näränen kirjoitti, että journalismin ominaispiirteiden tasolla eroa muissa medioissa ilmestyvään journalismiin ei ole. (Näränen 2006, 32).

Ero televisiojournalismin ja muissa kanavissa julkaistavan journalismin välillä on Näräsen vuosista vain kaventunut. Televisiosta ja radiosta tutut suorat lähetykset ovat viime vuosina levinneet myös verkkojournalismin alustoille. Muun muassa Helsingin Sanomat, Aamulehti, Karjalainen ja Kaleva lähettävät säännöllisesti suoraa videolähetystä eri tilaisuuksista. Suorissa lähetyksissä yleisö on eri tavalla läsnä tietäessään, että se katsoo tai kuuntelee tapahtumia suorana. Katsoja pääsee tilanteeseen sisään seuratessaan suorana tiedotustilaisuutta, urheilutapahtumaa tai toimittajan suoraa tilanneraporttia venäläisohjusten moukaroidessa Kiovaa.

Suoraan lähetykseen sisältyy paitsi erityistä todistusvoimaa myös ennalta-arvaamattomuutta. Ei ole tavatonta, että Ylenkin suorana lähetettävissä uutislähetyksissä sattuu erilaisia inhimillisiä virheitä: juontaja sekoaa sanoissaan, leikkaaja laittaa insertin pyörimään liian aikaisin, haastateltavan mikrofoni ei toimi. Suorana tehtävät haastattelut ovat monesti pidempiä kuin leikatut (katso luku 4.5).

2.3. Journalismin yhteiskunnalliset funktiot

Journalismi on käytäntö, joka tuottaa ja jakaa tietoa ajankohtaisista asioista ja tapahtumista, jotka se katsoo yleisesti kiinnostaviksi ja tärkeiksi. Kuten edellisessä luvussa kerrottiin, toimintaan liittyy instituutioita, jotka julkaisevat säännöllisesti ajankohtaista, tosipohjaista esitettävää tietoa. (Näränen 2006, 31.) Modernissa medioituneessa journalismissa tuo säännöllisyys on saavuttanut jopa reaaliaikaisuuden: uutisvirta on nykyään jatkuvaa ja journalismia tehdään myös suorissa lähetyksissä niin televisioon kuin verkkoonkin.

Tässä tutkimuksessa katsotaan journalismin toteuttavan ajankohtaisista asioista uutisoinnin ohessa toista merkittävää yhteiskunnallista tehtävää: se pitää yllä julkista keskustelua ja julkisuuden prosesseja. Reunanen (2003, 69-71) mukaan journalismin tuleekin olla totuuden esittämisen käytäntöjen lisäksi totuuden etsimisen käytäntöjä. Näin ajateltuna journalistinen työ lähestyy tiedettä: molemmissa etsitään parasta mahdollista tietoa ja tuodaan uusia ajatuksia julkisuuden punnittaviksi.

Demokratian ja julkisuuden näkökulmasta viestintien tehtävät on yleensä kiteytetty kolmeen osaan (Reunanen, 2003, 9)

- 1) tiedon välittämiseen,
- 2) julkisen keskustelun mahdollistamiseen ja
- 3) vallanpitäjien kriittiseen arviointiin.

Reunanen painottaa journalismin roolia julkisen keskustelun dialogisuuden vaalimisessa (emt., 55). Tämän näkemyksen mukaisesti myös näkemys journalismin tuottamasta "tuotteesta" (ks luku 2.2.) siirtyy pois tapahtumauutisoinnista ja yksittäisistä jutuista. Sen sijaan journalismi tuottaa laajempia yhteiskunnallisia rakenteita, valtaa ja yhteiskunnallisesti merkittävää julkista keskustelua (vrt. Luostarinen 1991, 110). Tässä otetaan ideologinen askel kohti kansalaisten intressejä edustavaa kansalaisjournalismia. (Reunanen 2003, 10)

Journalismi on näin katsottuna keskeinen *yhteiskunnallinen instituutio*. Se on julkisen keskustelun areena, jossa yhteiskunnan eri tahot ovat keskusteluyhteydessä keskenään. Siellä ratkotaan yhteiskunnan toimintaan liittyviä keskeisiä kysymyksiä.

Luostarinen (1991, 110) määrittelee journalismin interdiskursiiviseksi *metadiskurssiksi*, joka mahdollistaa eri diskurssien kohtaamisen ja yhteenkokoontumisen. Journalismi asettaa keskinäiseen puheyhteyteen toimijoita noudattaen omia diskursiivisia käytäntöjään (katso luvusta 2.2. journalismin tekemisen käytännöt). Journalismin tehtävä yhteiskunnassa on julkisen keskustelun järjestäminen siten, että erilaiset katsantokannat pääsevät esiin ja tulevat mahdollisimman reilusti kohdelluiksi (Reunanen 2003, 539).

Yksittäisten diskurssien kannalta katsottuna tämä erilaisten puhetapojen kohtaaminen – ja siitä tehty kompromissin kaltainen journalistinen esitys – voi vaikuttaa rajoittavalta, mutta Luostarinen näkee tämän nimenomaan journalismin vahvuutena. Näin toimiessaan journalismilla on nimittäin kyky käsitellä samassa julkisuustilassa hyvin monenlaisia aineksia ja aiheita (Luostarinen 2006, 110). Journalistinen metadiskurssi onkin eräänlainen diskurssien tulkki – kompromissi, joka saa eri puheyhteisöjen normit tulemaan yhteen julkisesti arvioitavaksi. Tarvittaessa journalismi voi selittää diskursseja, jos käsitelty diskurssi on niin vieras tai monimutkainen, ettei se yleisölle ilman selittämistä aukeaisi.

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävää on journalismin yleisösuhde. Kaikki journalismi on lähtökohtaisesti julkista. Sitä tehdään anonyymille, ennalta rajaamattomalle yleisölle, joka samalla otetaan mukaan (journalistiseen) diskurssiin määrittelemään sitä, mikä katsotaan tärkeäksi (Näränen 2006, 31). Esimerkiksi omassa työpaikassani Länsi-Savossa yleisön kiinnostusta eri aiheisiin pyritään kuuntelemaan muun muassa yleisöltä tulevana juttuvinkkeinä, juttujen kommenttikenttiä lukemalla ja sosiaalisen median keskustelua seuraamalla. Lisäksi jo tehtyjen juttujen kiinnostavuutta yleisön silmissä seurataan tarkasti. Analytiikkamittarit raksuttavat kellon ympäri katsoen kuinka paljon juttuja luetaan, minkä ikäiset ihmiset niitä lukevat ja millaisia laitteita he käyttävät. Samalla lasketaan kuinka monta minuuttia jutun parissa keskimäärin viihdytään. Suosio vaikuttaa myös toimituksellisiin päätöksiin. Mitä

suurempi "hitti" jokin juttu on, sitä varmemmin samankaltaiseen aiheeseen tai samankaltaiseen journalistiseen esitystapaan palataan jatkossakin.

Reunasen (2003) mukaan journalismin tulisikin toimissaan nähdä yleisö aktiivisena ja osallistuvana. Samalla sen tulisi yrittää tietoisesti tukea kansalaisten osallistumista.

"Toimittajien olisi siis pohdittava, miten kirjoittaa juttuja, joiden perusteella lukija pystyy muodostamaan perustellun mielipiteen poliittisista kysymyksistä ja vertailemaan eri tahojen toimintaa ja tavoitteita." (Reunanen 2003, 69-70.)

Julkisuutta jäsentäessään media Reunasen mukaan toimii ikään kuin itsestään vallan vahtikoirana.

"Viestimet pitävät julkisesti esillä meneillä olevia poliittisia prosesseja niin, että kansalaiset voivat halutessaan seurata tapahtumien kulkua ja siihen liittyvää keskustelua. [...] (T)ämä pakottaa päätöksentekijät toimimaan ikään kuin heidän toimintansa olisi laajastikin julkisen arvioinnin kohteena. (Reunanen 2003, 44.)

Tärkeä kysymys on se, kenen kanssa journalismi ylipäättään asettuu tekemisiin. Haluaako se esittää edustavan kuvan yhteiskunnan toimijoista ja näiden äänistä? Tämä johtaa pohtimaan sitä, edustaako journalismi aidosti yleisöään ja onnistuuko se piirtämään kattavan kuvan yhteiskunnasta (Reunanen 2003, 108–109) – vai jääkö se vain yhteiskunnallisten eliittien valtaa uusintavaksi välineeksi? (ks. luku 2.6. "Journalismi ja valta")

Journalismin jäsentämää julkista keskustelua voi – ja tulee – arvioida sen dialogisuuden ja edustavuuden kannalta. Reunanen (2003, 11) ehdottaa kriteerejä julkisen keskustelun arvioinniksi: pääsy, dialogisuus ja harkitsevuus. Pääsyn arvioinnissa on kyse siitä, mitkä tahot pääsevät mukaan julkiseen keskusteluun ja mitkä jäävät keskustelun ulkopuolelle. Dialogisuuden arvioinnilla tarkoitetaan sitä, kuinka osapuolten näkemykset kohtaavat keskustelussa. Otetaanko keskustelussa muiden mielipiteet huomioon ja vastataanko niihin, vai pitävätkö osallistujat omaa monologiaan? *Harkitsevuuden* arvioinnissa on kyse keskustelun pitkäjänteisyydestä ja ratkaisunhakaisuudesta. (Reunanen 2003, 11.)

Reunasen tutkimus (2003) osoitti, että onnistuminen julkisen keskustelun tasapuolisessa jäsentämisessä ei ole journalismille itsestäänselvyys. Ongelmaksi

osoittautui se, että vaikka journalismi esittääkin paljon kritiikkiä, perusteluja ja ehdotuksia, reagoivat asioista päättävät eliitit niihin vain harvoin ja silloinkin ylimalkaisesti. Tähän vaikuttaa osaltaan myös talousasiantuntijoiden asenne julkisuutta kohtaan: Reunasen väitöskirjassa siteeratun Kantolan tutkimuksen (2002) mukaan talouspolitiikan päättäjät kokivat julkisen keskustelun tehottomaksi tai mahdottomaksi. He tekivät päätöksiä mieluummin vähin äänin tai käyttivät julkisuudessa yksinkertaistettuja argumentteja, joilla ei ollut paljonkaan tekemistä varsinaisen päätöksentekoon liittyvän harkinnan kanssa. (Kantola 2002, siteeraus Reunanen 2003, 70). Reunanen toivoikin journalismilta pontevampaa päättäjien näkemysten vaatimista julkisuuteen, jolloin päätöksenteosta tulisi läpinäkyvämpää ja julkisuudesta dialogisempaa. (Reunanen 2003, 540.)

Kun journalistinen työ käsitetään uutisoinnin lisäksi myös julkisen keskustelun järjestämiseksi, vaaditaan toimittajilta uudenlaista ammattitaitoa. Työssä vaaditaan erityisiä interdiskursiivisia taitoja, kun eri alojen asiantuntijoiden erityisosaamista tuodaan julkisen keskustelun piiriin mahdollisimman selkeästi ja ymmärrettävästi jäsennettynä. Tässä työssä toimittajalta vaaditaan Hopeakunnaan (2015, 10) peräämää lähdekritiikkiä saatujen tietojen oikeellisuuden ja luotettavuuden arvioimiseksi. Kuten Luostarinen asian ilmaisee:

“Journalistisessa ammatitaidossa ei ole kyse vain journalistisen muodonannon oppimisesta – mikä on perustaltaan hyvin yksinkertainen tehtävä – vaan myös ja erityisesti kyvystä ymmärtää, tulkita, kontekstoida ja yhdistellä erilaisia yhteiskunnallisia diskursseja” (Luostarinen 1991, 111.)

2.4. Kohti deliberatiivista keskustelua

Hyvä journalismi siis antaa julkisessa keskustelussa tilaa monipuoliselle äänille. Näin syntyy julkisuutta, joka edesauttaa hyvin perusteltua yhteiskunnallista päätöksentekoa. Näin nähtynä journalismin “tuotteeksi” muodostuu *deliberatiivinen keskustelu*.

Deliberatiivinen keskustelu tarkoittaa avointa ja tasapuolista julkista keskustelua, joka edeltää poliittista päätöksentekoa. Siihen sisältyy neuvottelua ja harkintaa, johon osallistuvat poliittisen konfliktin eri osapuolina olevat kansalaiset tai heidän edustajansa. (Mäkinen & Saxén 2013, 79.) Kollektiivisesti tulkittu mielipide muodostuu tästä keskustelusta saavutettuna konsensuksena. Demokraattisessa yhteiskunnassa yksilöille varataan mahdollisuus olla kaiken keskustelunkin jälkeen eri mieltä enemmistökonsensuksen kanssa. (Reunanen 2003, 33.)

Jotta deliberatiivinen keskustelu olisi mahdollista, on journalismin kohdeltava keskusteluun pyrkiviä tahoja reilusti ja kriittisesti. Journalismin tulee aktiivisesti nostaa esiin näkökulmia, jotka muuten jäisivät julkisuudessa huomiotta. Journalismin tulee kysymyksillään huolehtia keskustelun dialogisuudesta, kyseenalaistaa puolitotuuksia, vaatia perusteluja ja ylipäättään viedä keskustelua eteenpäin. (Reunanen 2003, 55.) Myös keskusteluun osallistuvilla on tässä oma vastuunsa:

“keskustelun osanottajien on osallistuttava siihen mahdollisimman avoimesti ja rehellisesti [...], (eli heidän) on oltava valmiita puolustamaan omaa näkemystään sekä korjaamaan sitä” (Reunanen 2003, 33-34).

Tässä keskiössä ovat luvussa 2.1. esitellyt Habermasin pätevyysvaatimukset, totuudellisuus, autenttisuus ja oikeudellisuus.

Yhteiskunnallisten kysymysten tematisaatiot eivät ole yksiselitteisiä ja yhteiskunnallisesta vallasta riippumattomia (Luostarinen 1991, 110). Talousjournalismissa keskeistä on se, kuinka journalismi ensin havainnoi eri diskurssien esittämiä talouden kysymysten tematisaatioita, ja sitten omalla toiminnallaan saattaa ne reiluun keskusteluyhteyteen keskenään.

Talousdiskurssien debattiin sisältyy eri toimijoiden pyrkimyksiä määritellä käsiteltävät kysymykset omista lähtökohdistaan. Debattiin osallistuvat tahot pyrkivät vaikuttamaan yleisöön käyttämällä harkittuja puhetapoja ja retoriikkaa. Toimittajan on parasta olla tietoinen näistä vaikuttamispyrkimyksistä ja käyttää ammattitaitoaan näiden sivuttamiseen. Julkiseen keskusteluun pyrkivät diskurssit tulee riisua ylimääräisistä vaikuttamisen tehokeinoista. Prosessin myötä julkisuudessa näkyvät toimijat pyritään saattamaan retorisesti “samalle viivalle” (Luostarinen 1991, 110). Näin varmistetaan, että keskustelua käydään asiapohjalta, ei erikoistehostein.

Luostarisen mukaan (1991, 110) ideaalitalanteessa yhteiskunnalliset tematisaatiot muodostuisivat ensin journalismin ulkopuolella ja kohtaisivat sitten tasavertaisten äänien keskustelussa journalismin esityksissä. Journalismin rooliksi jäisi silloin näiden valmiiden tematisaatioiden saattaminen julkiseen keskusteluun. Luostarinen huomauttaa (1991, 110), että todellisuudessa myös journalismi itse synnyttää omia tematisaatioitaan yhteiskunnallisista kysymyksistä. Tästä päästään pohtimaan journalismin objektiivisuutta deliberatiivisen keskustelun prosessissa.

Objektiivisuus on journalismiin sisäänkirjoitettu ideaali. Se on päämäärä itsessään ja määrittelee journalismin itseymmärrystä: journalismi katsoo tehtäväkseen asioiden käsittelyn neutraalisti ja tasapuolisesti. Myös journalismin riippumattomuus lähteistään on yksi journalistisen itseymmärryksen tärkeimpiä opinkappaleita. Tämä tekee toimittajia tietoiseksi tekemästään uutisaiheiden näkökulmittamisesta ja tämän toiminnan sisältämästä yhteiskunnallisesta vallankäytöstä (Luostarinen 1991, 111). Vain itsenäisesti toimiva journalismi voi torjua yhteiskunnan eri tahojen strategiset vaikuttamispyrkimykset käyttäen journalismia propagandanomaiseen omien etujensa ajamiseen. (Reunanen 2003, 50.)

Reunanen huomauttaa (2003, 54), että journalismin pyrkimys puolueettomuuteen on oikeastaan verrattain uusi ilmiö. Suomalainen journalismi oli pitkään puoluesidonnaista, ja eri puolueilla oli omat äänenkannattajalehtensä, joita luki näiden puolueiden poliittisia näkemyksiä tukeva yleisö. Sittemmin journalismi on pyrkinyt irroittautumaan puolueista ja siirtymään puolueettomalle maaperälle. Tämä *näennäisen* yhteinen journalistinen näkökulma tuotetaan Reunasen sanoin "etääntymällä poliittisten toimijoiden intresseistä ja tekemällä yleisöstä poliittisten tapahtumien seuraajia".

Todellisuus ei kuitenkaan aivan kohtaa ylevää ideaalia. Jaloista pyrkimyksistään huolimatta journalismi ei voi koskaan olla neutraalia. Taustalla ovat käytännön syyt. Journalismi on aina ihmisten tekemää, ja sen tekemisen prosesseihin liittyy joukko yksittäisten toimittajien valintoja. Journalismi onkin aina subjektiivista, jonkun jostain näkökulmasta tekemää. Toimittajalla on oikeus valita juttujensa näkökulmat ja kuultavat lähteet, kunhan faktat ja mielipiteet voidaan erottaa toisistaan.

E erityisen ongelman deliberatiivisen keskustelun kannalta muodostavat sellaiset yhteiskunnalliset toimijat, jotka jäävät tarkoituksella tai tahtomattaan journalistisen

julkisuuden ulkopuolella (Luostarinen 1991, 111). Tahtomattaan julkisuuden ulkopuolelle voivat jäädä esimerkiksi maahanmuuttajat, työttömät, syrjäytyneet, sairaat ja monet muut huonompiosaiset yhteiskunnan jäsenet. Näiltä tahoilta voi puuttua keinoja, kontakteja tai motivaatiota osallistua julkisuuden prosesseihin. Tarkoituksella julkisuuden ulkopuolelle jääviä tahoja ovat vaikkapa päätöksentekoa kulisseista ohjaavat lobbaajat, jotka pyrkivät hämärtämään rooliaan ja painoarvoaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Jotta journalismi pystyisi saavuttamaan tässä hahmotellun toimivan metadiskurssin mallin, olisi kaikki yhteiskunnassa merkittävät äänet saatava kuuluviin myös journalismissa. Halusivatpa nämä tahot sitä itse tai eivät.

2.5. Talouspolitiikka

Politiikka nähdään tässä tutkimuksessa poliittisena toimintana ja siihen liittyvinä prosesseina, ei tietynä yhteiskunnan sektorina. Yleensä politiikkaa on tutkimuksessa katsottu joko itsekkäänä valtapelinä tai konsensukseen pyrkivänä yhteisten asioiden hoitona.

Habermasin teoria (1981/1984) poliittisesta prosessista lähtee ajatuksesta, että yhteiskunnassa toimitaan sekä kommunikatiivisesti että strategisesti. Habermasin kommunikatiivisen toiminnan mallin mukaan yhteiskunnassa on mahdollista päästä yhteisymmärrykseen kiistanalaisissa asioissa. Tässä prosessissa tarvitaan pätevyysvaatimukset (aktuaalisuus, autenttisuus ja oikeudellisuus) täyttävää deliberatiivista keskustelua (katso luku 2.1.).

Habermasin pätevyysvaatimusten noudattamatta jättäminen johtaa itsekkääseen strategiseen poliittiseen toimintaan, jossa keskiössä on omien päämäärien saavuttaminen, ei yhteinen ymmärrys. Tämäkään ei politiikassa ole tavatonta. Kyynisesti katsottuna politiikka pyrkii näennäiseen konsensukseen, vaikka se on todellisuudessa jatkuvaa valtapeliä, oman edun tavoittelua ja vihollisuuksien määrittelyä.

Suomen poliittisessa järjestelmässä erikoisuutena on niin sanottu kolmikantamalli. Siinä tulopoliittisiin ratkaisuihin vaikuttavat palkansaajakeskusjärjestöt, työnantajakeskusjärjestöt ja Suomen hallitus. Eri tahojen tavoitteet ovat ristiriitaisia: työntekijät

toivovat työstään mahdollisimman suurta korvausta mahdollisimman mukavilla ehdoilla, kun taas työnantajat maksavat mieluiten työstä mahdollisimman vähän. Hallitus puolestaan voi tarjota esimerkiksi sosiaaliturvaa tai verotuksen muutoksia toteuttaessaan omia tavoitteitaan. Reunanen ja Väliverronen (2020, 9) luonnehtivat tätä kolmen osapuolen neuvottelua kamppailuksi.

Päätöksentekoon vaikuttavat kolmikannan lisäksi monet muut tahot, joista tutkimuksessa on käytetty käsitettä politiikkaverkostot (Kunelius et al. 2009, 221–224). Näihin verkostoihin sisältyy toimijoita monelta taholta: poliitikkoja, virkamiehiä, etujärjestöjä, yrityksiä, ministeriöitä ja niin edelleen. Verkostoissa jakautuva vaikutusvalta riippuu kunkin tahon käytettävissä olevista resursseista ja siitä, kuinka tärkeitä nämä resurssit ovat verkoston muille osapuolille. Verkostot voivat olla pitkä- tai lyhytaikaisia. Ne voivat muotoutua yhden tavoitteen ympärille tai tarjota laajempia ratkaisuja tai suuntaviivoja tulevaisuutta ajatellen. Esimerkiksi yksittäisten ministeriöiden valta on viime vuosikymmeninä kasvanut niiden jatkaessa toimintaansa yli hallituskausien. (Kunelius et al. 2009, 222). Poliitiikkaverkosto onkin käypä käsite analysoitaessa eri taustaryhmien vaikutusvaltaa Ylen pääuutislähetysten talousuutisissa.

Olennaista päätöksenteossa on se, että päättäjät tarvitsevat hyväksynnän toiminnalleen (Reunanen & Väliverronen, 2020, 13). Journalismi julkisen keskustelun kanavana on omiaan tarjoamaan tällaista hyväksyntää. Juuri tästä syystä eri diskursseja edustavien tahojen näkyvyydellä ja niiden keskinäisillä voimasuhteilla julkisuudessa on merkitystä. Jos jokin taho pääsee mediassa muita enemmän esiin, altistuu myös yleisö enemmän tämän tahon näkökulmille.

Yhteiskunnan yleinen mediavälitteisyys on kasvanut viime vuosikymmeninä. Mediasta on tullut poliittisille organisaatioille keskeinen keino olla yhteydessä jäseniinsä (Reunanen & Väliverronen 2020, 23) ja kannattajiinsa. Mediajulkisuudesta on tullut talous- ja työmarkkinapolitiikalle entistä tärkeämpi areena, jolla esitettävillä julkisilla performansseilla pyritään vaikuttamaan osapuolten valtasuhteisiin. Tämä on korostanut viestinnän merkitystä, julkisuuden seurannan tehostumista ja herkempää reagointia julkisuuteen nousseisiin kysymyksiin. (Reunanen & Väliverronen, 2020, 175)

Kolmikannan lisäksi talouspolitiikan keskeisiä toimijoita ovat kansalaisryhmät (työttömät, eläkeläiset opiskelijat...), kansalaisjärjestöt ja “ylipäätään kaikki tahot, jotka osal-

listuvat ongelmien määrittelyyn sekä ratkaisuvaihtoehdoista keskusteluun” (Reunanen 2003, 21). Viime vuosina julkisuudessaakin äänessä ovat olleet esimerkiksi valtiovarainministeriön edustajat ja koronapandemian aikana eri terveydenhoidon ammattilaiset.

Suomalainen edustuksellisen demokratian järjestelmä määrää poliitikot mittauttamaan kannatuksensa säännöllisin väliajoin. Yksittäiset poliitikot toimivat osana puolueita. Suomalaisen äänenlaskentatavan mukaisesti äänestäjät antavat äänensä ensisijaisesti puolueille ja vasta sitten yksittäiselle edustajalle. Tämä tapa korostaa puolueiden valtaa suhteessa yksittäisiin poliitikkoihin. Samoin toimii ”ryhmäkuri”, jonka mukaisesti eduskuntaryhmät usein päättävät ennakkoon, kuinka eri aloitteista äänestetään. Poikkiteloin asettumisesta voi saada varoituksen tai jopa lähtöpassit oman puolueen eduskuntaryhmästä.

Suomessa mikään yksittäinen puolue ei ole niin vahva, että se saisi yksin vietyä parlamentissa läpi haluamiaan uudistuksia. Tämä pakottaa puolueet sopimaan keskenään keskeisistä suuntaviivoista, joiden mukaisesti päätöksiä tehdään. Nämä reaali politiikan neuvottelut ovatkin samaan aikaan sekä strategista että kommunikatiivisia. Jokainen taho pyrkii toisaalta saamaan mahdollisimman hyvin läpi haluamansa päätökset, mutta toisaalta, koska uudistusten läpimeno on riippuvaista riittävän laajasta parlamentaarista kannatuksesta, joutuvat kaikki päättävät tahot myöntymään myös kompromisseihin.

Reunasen (2003, 22) osuvan näkemyksen mukaan politiikassa on kyse eri yhteiskunnallisista toimintaohjelmista sekä niihin liittyvistä ratkaisuvaihtoehdoista ja ongelmanmäärittelystä käytävästä kamppailusta. Poliittinen toiminta ymmärretään tämän näkemyksen mukaisesti lähinnä näitä yhteiskunnallisia toimintaohjelmia valmistelevana vaiheena. Yksittäiselle poliitikolle poliittinen toiminta on jatkuvaa itsemäärittelyä, kannatuksen tavoittelua ja vastustajien määrittelyä: uusien toimintaohjelmien valmistelu on vain yksi käänne poliittisen pelin osapuolten välisessä jatkuvassa kilpailussa. Seuraavat vaalit ovat aina tulossa tietyn ajan kuluttua.

2.6. Journalismi ja valta

Valta on tässä tutkimuksessa keskeinen käsite. Se on käyttökelpoinen pohdittaessa sitä, millaista valtaa toimittajat, asiantuntijat ja talouden toimijat talousuutisoinnissa käyttävät.

Valtaa on tutkimuksessa lähestytty kollektiivisuutta korostavan valtakäsityksen tai konfliktisen valtakäsityksen kautta. Konfliktia korostavassa käsityksessä valta nähdään kamppailuna, ja vallan kohteena olevalla ei ole sanomista valtaa käyttävän tahon päätöksiin. Kollektiivisuutta korostavan käsityksen mukaisesti toisen valta ei välttämättä ole toisilta pois. Valta jakaantuu usealle eri taholle, joista jokainen pyrkii saamaan läpi omia tavoitteitaan.

Max Weber (siteeraus Kunelius et al. 2009, 18) on määritellyt vallan ihmisen, ryhmän tai instituution kyvyksi toteuttaa omaa tahtoaan muiden vastustuksesta huolimatta. Valta on kykyä tuottaa haluttuja seurauksia tai välttää huonoja seuraamuksia. Tämän konfliktisen ajatuksen mukaisesti valta on rajallinen resurssi, jota toisilla on ja toisilla ei. Jos joku taho saa lisää valtaa, se on aina pois joltain muulta.

C.W. Mills (siteeraus Kunelius et al. 2009, 19) on korostanut vallan sitoutumista resurssina tiettyihin instituutioihin: vain vahvojen instituutioiden johdossa on todellista valtaa. Näitä *vallakkaita* tahoja ovat esimerkiksi politiikka, hallinto, armeija ja elinkeinoelämä. Mills lisää, että kaikki valta ei suinkaan ole keskittynyt vallan instituutioihin, mutta ainoastaan ne pystyvät jatkuvasti myös säilyttämään valtansa. Vallan ydintä onkin yhteiskunnan institutionalisoituneiden resurssien pysyvä ja vakaa hallinta.

Parsons (siteeraus Kunelius et al. 2009, 20) lähestyy valtaa eri lähtökohdasta: toimijan omaamaan vallan määrään vaikuttaa se kuinka suurelta tämän valta muiden silmissä näyttää. Illuusio vallastakin on tämän ajatuksen mukaisesti siis valtaa. Tämä johtaa ajatukseen vallasta suhteena: vallakas taho ei koskaan kokonaan hallitse käyttämäänsä valtaa, vaan valta riippuu aina osaltaan sen kohteiden suostumuksesta. Niinpä vallan kohteena oleminen on näin katsottuna aktiivista toimintaa: alistumista toisen vallan alle.

Kysymys vallan jakautumisesta yhteiskunnassamme on keskeinen kysymys. Jos valta kasautuu Millsin ajatuksien mukaisesti tiettyihin instituutioihin, on vallan tutkimuksen kannalta keskeistä tutkia instituutioiden (tai politiikkaverkostojen, katso sivu 26) keskeisiä suhteita ja käytäntöjä. Jos valta taas on Parsonsien ajatuksien mukaisesti suhteellisesti riippuvaista vallan kohteena olevien suostumuksesta, kääntyy kysymys siihen, millainen suhde medialla ja yleisöllä on.

Mediatutkimus lähtee usein ajatuksesta, että medialla on jonkinlaista valtaa yleisönsä tietoihin, asenteisiin ja mielipiteisiin. Tiedot, asenteet ja mielipiteet puolestaan vaikuttavat muun muassa yleisön äänestyskäyttäytymiseen, joka taas vaikuttaa julkiseen päätöksentekoon. (Kunelius et al. 2009, 12.) Näin nähtynä medialla on siis konkreettista, joskin välillistä valtaa demokraattiseen päätöksentekoon.

Tässä tutkimuksessa valta nähdään jatkuvan neuvottelun kohteena. Valta ei ole staattisessa tilassa, vaan sitä jaetaan koko ajan uusiksi. Journalismin rooli tässä on toimia julkisuuden neuvottelukenttänä, jossa valtaa jaetaan.

Journalismilla on samalla myös omaa valtaa. Se pystyy aihevalinnoillaan painottamaan tiettyjä aiheita, jotka hyödyntävät tiettyjä tahoja tai puolueita. Valta ei journalismissa ole rakentunut pysyviksi kirjoitetuiksi säännöiksi. Se toimii ikään kuin varjoissa, "julkisuustilaa jakaen ja järjestellen." (Luostarinen 1991, 112.)

Journalismikaan ei valitse käsittelemiaan aiheita itsenäisesti. *Agenda setting* -teorian mukaan tietyillä (journalismin ulkopuolisilla) toimijoilla on ensisijainen valta määrittää mistä kysymyksistä tulee julkisuudessa ja viestimissä käsiteltäviä kysymyksiä. Viestimet ja yhteiskunnallisen eliitin edustajat käyttävät valtaa, kun kansalaiset taas sysätään sivustakatsojiksi. (Reunanen 2003, 42.) Aihevalintojen lisäksi poliittiset eliitit pystyvät kontrolloimaan tapoja, joilla kysymykset kehystetään julkisuudessa: sopivilla kehystämismallinnoilla on mahdollista luoda tilannemääritelmiä, jotka oikeuttavat tiettyjä toimintatapoja ja poissulkevat toisia (Karvonen 2000, 83). Median hyväksyessä ja uusintaessa näitä kehyksiä omissa tuotoksissaan tulee se antaneeksi kysymyksen määrittelyvallan eliitille.

Tämä prosessi vaikuttaa myös yleisöön ja julkiseen mielipiteeseen, ja sillä voidaan vaikuttaa äänestyskäyttäytymiseen. Esimerkiksi kevään 2023 eduskuntavaalien alla julk-

isuudessa painottuivat turvallisuus- ja talousaiheet, jotka ovat oikeistokonservatiiveille tärkeitä painotusalueita. Tilanteeseen vaikuttivat muun muassa valtiovarainministeriön sopeutuksia peräävät ulostulot keväällä ennen vaaleja. Kevään 2019 vaalien alla julkisuudessa keskustelua käytiin puolestaan ympäristö- ja koulutuskysymyksistä, jotka ovat vihervasemmistolle tärkeämpiä aiheita. Keväällä 2019 vaalit voitti liberaalimpi vihervasemmisto, keväällä 2023 taas oikeistokonservatiivit. En väitä, että kyseiset vaalitulokset olisivat seurausta *pelkästään* näistä aihevalinnoista, mutta merkitystä mediatilan täyttäneiden puheenaiheiden valinnoilla vaaleihin luultavasti oli.

Kunelius ja kumppanit tutkivat (2009) millä tavoin media vaikuttaa eliitin tapaan käyttää valtaansa. Kirjoittajat ymmärtävät vallan suhteelliseksi resurssiksi, jonka luonne tulee mitatuksi ainoastaan arvioissa, joita valtasuhteen osapuolet tekevät toistensa käytettävissä olevasta vallasta. Median rooli on näiden arvioiden luomisessa merkittävä.

Kunelius ja kumppanit huomauttavat, että vaikka valta on kasautunut eliitille, on myös eliitti sisäisesti erimielinen. Eliitti koostuu useista samanaikaisista risteävistä, päällekkäisistä ja ristiriitaisistakin politiikkaverkostoista. Kirjoittajien mukaan yhteiskunnassamme merkittävin valta keskittyy tiettyjen politiikkaverkostojen sisäpiireihin. Päätökset tehdään näissä sisäpiireissä, jonka jälkeen viralliset päätöksentekuelimet lähinnä muodollisesti hyväksyvät päätökset. Todellisen päätäntävaltaisen valtaeliitin muodostavat pääministeri ja valtiovarainministeri yhdessä näitä lähimpänä olevien ministeriön virkamiesten kanssa. (Kunelius et al. 2009, 221–224)

Kaikkiaan journalismilla on siis kiistatta yhteiskunnallista valtaa, jota se välillä luovuttaa myös resurssinomaisesti eteenpäin. Journalismi voi vaikuttaa muiden yhteiskunnan instituutioiden toimintaan. Se voi kertoa poliitikoille mitä heidän tulisi ottaa päätöksenteon kohteeksi, kertoa tutkijoille mitä asioita tutkia, kertoa kansalaisille minkä ideologioiden puolesta toimia. (Kunelius et al. 2009, 65) Se toimii osana yhteiskunnan valtakeskuksia, mutta suoraa päätäntävaltaa asioihin journalismilla ei ole.

Journalismi on eriytynyt muusta mediasta erilliseksi julkisen keskustelun areenaksi. Muut yhteiskunnan instituutiot ovat riippuvaisia journalismin hallitsemasta julkisuustilasta ja joutuneet sopeutumaan sen metadiskurssiin päästäkseen

julkisuuteen. Tällä on merkitystä todelliselle valtaeliitille, sillä he tarvitsevat toimilleen yleisön tuen ja hyväksynnän.

Kaiken edellä kuvatun takia journalismin tarjoama julkisuustila on tärkeä tutkimuskohde.

3. TUTKIMUSMETODIT

Tämän tutkimuksen metodina on määrällinen analyysi. Sen avulla selvitettiin 1) ketä Ylen pääuutislähetys käyttää tietolähteinään talousuutisissa ja 2) kenen tai minkä tahojen toimista lähetyksessä raportoidaan. Näin on saatu kuva siitä, mitkä tahot ja ryhmittymät Yleisradion uutislähetysten rakentamassa representaatiossa esitetään talouden eliitiksi.

Tutkittavan ajanjakson lähetyksistä on laadittu tarkka empiirinen analyysi, jossa eri toimijoiden saama ruutu-aika taulukoidaan eri muuttujien mukaisesti. Havaintojen luokittelua ja ryhmittelyä varten on laadittu systemaattinen toimijoiden luokittelurunko, jonka esikuvana oli Esa Reunasen vastaava luokittelurunko suomalaista ja ruotsalaista budjettikirjoittelua vertailevassa väitöskirjassa vuodelta 2003. Vaikka Reunanen tutkikin painettuja sanomalehtijuttuja, oli hänen kehittämänsä toimijoiden taulukointijärjestelmän pohjalta kehitettävissä televisiouutisiin ja tämän tutkimuksen aiheeseen soveltuva luokittelujärjestelmä.

Toimijat ja toimijoiden luokittelu

Tässä tutkimuksessa toimijoiksi lasketaan kaikki ne aineiston lähetysten talouskärjillä laadituissa uutisissa nähtävät ja kuultavat tahot, jotka tavalla tai toisella aktiivisesti osallistuvat taloudesta käytävään keskusteluun. Siis oikeastaan kaikki tahot, jotka kyseisissä jutuissa ovat äänessä. Lisäksi toimijoiksi lasketaan kaikki tahot, joiden toimintaa uutistenlukija tai kunkin jutun tehnyt toimittaja jutussa referoi. Sen sijaan kolmannen tahon yksilöt, ryhmät tai instituutiot, joihin toimijat omissa haastattelulausunnoissaan viittaavat, eivät ole tämän kategorisoinnin mukaan toimijoita: toimijuuden katsotaan säilyvän viittaukset tekevillä haastateltavilla.

Lähetysten uutistenlukijoita tai toimittajia ei katsota toimijoiksi vaan journalistiksi kertojiksi. Poikkeuksena ovat haastattelut, joissa uutistenlukija haastattelee ulkomaan kir-

jeenvaihtajaa tai muuta erikoistoimittajaa suorassa lähetyksessä. Näissä tapauksissa toimittajasta tulee taloustoimija.

Uutislähetyksissä esiintyvät toimijat taulukoidaan systemaattisesti eri muuttujien mukaan, jotka esitellään tässä luvussa seuraavaksi. Luokittelussa huomioidaan toimijoiden

- 1) sukupuoli,
- 2) ikä,
- 3) puoluekanta,
- 4) taustaryhmä,
- 5) toimijatyyppi,
- 6) puheaika sekä se,
- 7) puhuuko toimija itse lähetyksessä omalla äänellään, vai viittaako toimittaja tai uutistenlukija hänen toimintaansa.

Luokittelurungon vaiheittaisen esittelyn jälkeen pohditaan hetki kriittisesti laadittua runkoa ja sen sudenkuoppia, hieman jo tutkimusaineistoonkin viitaten. Enemmän tutkimusaineistoon perehdytään kuitenkin vasta luvussa neljä.

3.1. Toimijoiden sukupuoli, ikä ja puoluetusta

Talousuutisissa esiintyvistä toimijoista kirjoitettiin ensimmäiseksi ylös **nimi** ja **titteli**, jolla toimijat on lähetyksessä esitelty. Nämä ovat Ylellä yleensä mallia etunimi, sukunimi, titteli, organisaatio – esimerkiksi *Juha Mäntylä, metsäjohtaja, Metsä Group*. Tämän jälkeen toimijat luokiteltiin sukupuolen, iän (inhimillisistä toimijoista) ja puoluekannan mukaisesti. Nämä tiedot saattoivat tulla esitettyksi jo itse uutisessa, mutta monesti ti-

etoja piti myös selvittää muista lähteistä. Läheskään kaikkien toimijoiden osalta kaikkia tietoja ei ollut saatavilla. Silloin luokittelun kyseinen arvo oli pakko jättää tyhjäksi.

Kunakin toimijan **sukupuoli** taulukoitiin ensimmäiseksi. Yleensä sukupuoli oli selvä jo toimijan nimen tai toimijan laadun perusteella. Esimerkiksi edellä mainittu metsäjohtaja Juha Mäntylä luokiteltiin mieheksi. Jos kyseessä olisi ollut ihminen, joka ei suoraan sukupuolitu (tai sukupuolita itseään) mieheksi tai naiseksi, olisi sukupuoleksi merkitty *muu tai tuntematon*. Tällaisia tapauksia aineistosta ei löytynyt yhtäkään. Myös useammasta ihmisestä muodostuvat ihmisjoukot sukupuolitettiin, mikäli se vain oli mahdollista. Esimerkiksi toimija *naiset* tai *kiinalaiset äidit* saivat arvon *nainen*. Sen sijaan toimija *taksikuskit* luokiteltiin arvoon *ei sukupuolta*, sillä kyseinen toimijajoukko sisältää kaikenlaisia ihmisiä. Samaan kategoriaan laitettiin myös esimerkiksi organisaatiot, yritykset, ilmiöt ja niin edelleen. Niilläkään ei katsota olevan sukupuolta.

Seuraavaksi kirjattiin ylös **toimijan ikä**. Tämä tehtiin pelkästään inhimillisistä toimijoista, ei esimerkiksi yrityksistä tai organisaatioista. Tutkittavassa uutisaineistossa tuotiin harvemmin esiin toimijoiden iä, mutta monen julkista työtä tekevän ikä löytyy helposti muista lähteistä, kuten eri journalistista tuotteista, toimijan sosiaalisen median sivuilta, nettisivuilta tai vaikkapa Wikipediasta.

Edellä mainitusta Metsä Groupin metsäjohtaja Mäntylästä julkisia ikätietoja ei löytynyt, joten kyseinen sarake jätettiin luokittelutaulukossa Mäntylän kohdalta tyhjäksi. Kaikkiaan toimijan ikä oli selvitettävissä vain suhteellisen pienestä osasta tutkittavaa aineistoa: tieto iästä löytyi 37,9 prosentille kaikista inhimillisistä toimijoista. Tuloksia toimijoiden iän suhteen voidaankin pitää lähinnä suuntaa antavina.

Seuraava taulukoitava muuttuja on **toimijoiden puoluekanta**. Selkeimmin se esitettiin uutisissa haastateltujen poliitikkojen osalta, jotka esitettiin puolueensa edustajina. Esimerkiksi *Krista Kiuru, sosiaali- ja terveysministeri, sd.* sai tähän muuttujaan arvon *sosiaalidemokraatti*. Joissain tapauksissa haastatellun puoluekanta ei tullut itse uutisessa ilmi, mutta se oli selvitettävissä esimerkiksi tämän kotisivuilla, puolueiden kotisivuilla tai journalistisista lähteistä. Myös puolueet ja niihin liittyvät nuorisjärjestöt kirjattiin saman jaottelun mukaisesti. Sen sijaan useamman puolueen muodostamista kokonaisuuksista puoluekanta muuttuja jätettiin tyhjäksi. Tällaisia olivat esimerkiksi *hallitus* ja *oppositio*.

Toimijoiden puoluekanta jäi kuitenkin aineistossa esiintyvien toimijoiden osalta valtaosin pimentoon: se selvisi ainoastaan 16,9 prosentista kaikista inhimillisistä toimijahavainnoista. Myös metsäjohtaja Mäntylän mahdollinen puolueen jäsenkirja jäi tässä tutkimuksessa salaisuudeksi. Puoluekanta antoi kuitenkin iän tavoin vain suuntaa antavia tuloksia.

3.2. Toimijoiden taustaryhmät

Seuraavassa muuttujassa toimijat jaettiin eri **taustaryhmiin** toimijoiden edustaman viiteryhmiä perusteella. Reunasen seitsemän kategorian jakoa (2003, 112-113) mukailtiin ja täydennettiin tässä tutkimuksessa neljällä lisäkategorialla. Uutisissa esiintyvät toimijat jaettiin edustamiensa taustaryhmien perusteella yhteentoista muuttujan arvoon. Näitä olivat:

- 1) hallitustoimijat,
- 2) kotimaan politiikkatoimijat,
- 3) hallinto,
- 4) viestimet,
- 5) kansalaiset,
- 6) ammattiyhdistysliikkeet
- 7) elinkeinoelämä
- 8) yliopistot,
- 9) valtiot, osavaltiot, ulkomaiset kaupungit
- 10) ulkomaiset politiikkatoimijat sekä
- 11) ilmiöt tai asiat

Hallitustoimijoilla tarkoitetaan Suomen hallituksen ja ministeriöiden edustajia: hallituspuolueita, hallituspuolueiden kansanedustajia, ministereitä ja ministeriöiden työntekijöitä. Tähän kategoriaan laitettiin esimerkiksi toimija *Sanna Marin, SDP:n puheenjohtaja*.

Kotimaan politiikkatoimijoihin luokitellaan oppositiopuolueet ja oppositiopuolueiden kansanedustajat. Lisäksi politiikkatoimijoihin luetaan myös puolueiden nuorisjärjestöt, suomalaiset edustajat kirkkovaltuustoissa, kunnan- ja kaupunginvaltuustoissa, hyvinvointialueilla, maakuntavaltuustoissa sekä EU-parlamentissa. Erotuksena Reunasen jaotteluun, tämän tutkimuksen jaottelussa suomalaiset politiikkatoimijat erotettiin ulkomaisista politiikkatoimijoista.

Hallinnolla tarkoitetaan tässä kaikkia erilaisia julkishallinnon virastoja ja virkamiehiä (poislukien ministeriöt). Hallinnon edustajiksi kirjattiin siis esimerkiksi lääkärit, opettajat, sairaanhoitajat ja muut kunnalliset viranhoitajat. Sen sijaan yksityisellä puolella toimivat lääkärit ja sairaanhoitajat luettiin elinkeinoelämän alaisuuteen. Lisäksi yliopistot, joista osa toimii nykyään säätiömuotoisina ja osa julkisoikeudellisina laitoksina, on eroteltu muusta hallinnosta omaan erilliseen kategoriaansa.

Viestimien edustajiksi kirjattiin kaikki journalistista mediakenttää edustavat toimijat niin Suomessa kuin muuallakin. Mukaan laskettiin kaikki sanomalehdet, televisio- ja radiokanavat ja verkossa toimivat journalistiset palvelut. Sen sijaan Googlen ja Twitterin kaltaiset sosiaalisessa mediassa ja internetissä toimivat yritykset katsottiin yrityksinä elinkeinoelämän edustajiksi.

Kansalaisiksi kirjattiin sekä kansalaisjärjestöt että ”rivikansalaiset”, jotka eivät suoraan asemansa puolesta ole päättämässä tai toteuttamassa talouspoliittisia päätöksiä, vaan toimivat yksityishenkilöinä. Toimijoita, jotka saivat muuttujan arvoksi kansalainen ovat esimerkiksi *Kaninkolon asiakkaat* sekä *Saska Ketonen, matkustaja*.

Ammattiyhdistysliikkeillä tarkoitetaan eri palkansaajien etujärjestöjä ja näiden edustajia. Ammattiyhdistyksen jäsenet kirjattiin tähän kategoriaan, mikäli heidät jutussa näin esitellään.

Elinkeinoelämän alle taas luokiteltiin elinkeinoelämän etujärjestöt edustajineen ja lisäksi kaikki yritykset edustajineen.

Yliopistoihin kirjattiin yliopistot laitoksina. Mukaan otettiin myös kaikki yliopistoissa työskentelevät ihmiset: professorit, opettajat, tutkijat ja niin edelleen. Sen sijaan opiskelijoille kirjattiin arvoksi *kansalainen*. Muuttujan arvon nimeksi olisi sopinut myös yleisempi termi “korkeakoulut”, mutta ammattikorkeakouluja edustavia toimijoita ei aineistossa ollut lainkaan, yliopiston edustajia löytyi taas 24 havainnon verran.

Muuttujan *valtiot, osavaltiot ja ulkomaiset kaupungit* -arvon saivat mitkä tahansa maailman itsenäiset valtioihin, Suomi mukaan luettuna. Samaan joukkoon menivät toimijat *Rotterdam, kaupunki ja rikkaat maat*.

Ulkomaisiin politiikkatoimijoihin laskettiin kaikki ulkomailla toimivat poliittiset henkilöt ja puolueet Yhdysvaltain presidentistä Vaihtoehto Saksalle -puolueeseen. Poikkeuksena säännössä ovat suomalaiset poliitikot EU:ssa. Heidät laskettiin kotimaisiin politiikka-toimijoihin.

Viimeisenä muuttujan arvona on *ilmiöt ja asiat*, jonka alle päätyivät kaikki ei-inhimilliset asiat. Tällaisia olivat esimerkiksi *koronavirus, Brexit* tai *Yhdysvaltain ja Kiinan välinen kauppasota*. Myös tällaiset asiat esitettiin yllättävän usein itsenäisenä toimijana talousuutisissa.

Lähtökohta toimijaluokittelulleni on se, että kukin toimija saa toimituksen tekemien ratkaisujen perusteella jokaiselle muuttujalle korkeintaan yhden arvon. Tässä ollaan nimenomaan sen varassa, kuinka toimijat uutisissa esitetään. Esimerkiksi maanantaina 12. huhtikuuta 2021 uutislähetysessä haastateltiin Johanna Smithiä, joka esiteltiin yrittäjänä ja puutarha-asiantuntijana Närpiöstä. Samainen Johanna Smith sattuu olemaan myös RKP:n kunnallisvaltuutettu. Periaatteessa Smithin taustaryhmäksi siis olisi kirjattavissa myös *kotimainen politiikkatoimija*. Kuitenkin toimituksen tekemien valintojen perusteella hän oli kyseisessä jutussa esillä nimenomaan yrittäjän roolissa. Niinpä hänen taustaryhmäkseen kirjattiin tässä tapauksessa elinkeinoelämä.

Keskeistä luokitteluvaihtelua olikin se, millaiseen asemaan tai rooliin toimitus heidät jutun representaatioissa sijoittaa. Tämä valinta vaikuttaa siihen, kuinka heidän sanomisensa tulevat arvioituksi julkisuudessa ja kuinka varteenotettavana asiantuntijana lähetyksen yleisö haastateltua pitää. Esimerkiksi talouspolitiikan kannalta mikä

tahansa asia pääministerin sanomana on huomattavasti merkittävämpi kuin satunnaisen gallupissa kuullun kansalaisen mielipiteenä.

3.3. Toimijatyytit, puheaika ja primääri- vai sekundaaritoimijat

Seuraavaksi toimijat jaettiin hierarkisen asemansa ja olemuksensa perusteella **toimijatyyppeihin**. Eri toimijatyyppejä ovat

- 1) yksityishenkilö tai rivijäsen,
- 2) johtaja, asiantuntija tai toimihenkilö,
- 3) organisaatio (tai useampi organisaatio), tai
- 4) ilmiö tai asia.

Ihmisen asema tämän edustamassa organisaatiossa määräsi luokitellaanko hänet kategorioihin 1 vai 2. Esimerkiksi esimerkiksi *asiakkaat, Naantalin Muumimaan kesätyöläiset ja ahvenanmaalaiset* saivat arvokseen 1) *yksityishenkilö tai rivijäsen*, kun taas *Mari Pantsar, johtaja, Sitra; Vesa Vihriälä, työelämäprofessori, Helsingin yliopisto* ja *Joe Biden, Yhdysvaltain presidentti* menivät luokkaan 2) *johtaja, asiantuntija tai toimihenkilö*.

Kaikki mahdolliset organisaatiot luokiteltiin kategoriaan 3. Esimerkkejä tähän arvon alle luokitelluista toimijoista olivat *Muumimaaailma, hiihtokeskukset* ja *Vaasan kaupunki*. Kategoriaan 4 menivät puolestaan esimerkiksi *ilmastonmuutos, liikenne* ja *laivat*.

Täydennän Reunasen määrällistä menetelmää kirjaamalla televisiolähetysformaattiin sopivasti myös toimijoiden saaman **ruutuajan** uutislähetyksessä. Tämän muuttujan arvoksi kirjattiin toimijan saama ruutu-aika yhden kokonaisen sekunnin tarkkuudella. Näin päästään vertailemaan pelkkien esiintymiskertojen lisäksi vertailemaan myös ruutu-aikaa, jonka eri toimijat saivat uutislähetyksissä puhua, tai minkä verran toimittajat tai uutistenlukijat heidän toimistaan kertoivat.

Seuraavaksi toimijat eroteltiin sen mukaan, edustivatko toimijat lähetyksessä itse itseään, vai referoiko journalistinen kertoja toimijan tekemisiä tai sanomisia. Itse lähetyksessä äänessä olleet toimijat kirjattiin **primääritoimijoiksi**. Reunasen (2003) luokittelumenetelmän tavoin toimijoiksi laskettiin varsinaisten itse äänessä olleiden tahojen lisäksi myös ne, joiden toimintaa talousuutisissa referoitiin. Nämä toimijat kirjattiin **sekundaarisiksi toimijoiksi**.

Tämän perinpohjaisen seitsemän muuttujaa sisältävän Excel-taulukoinnin avulla keräsin laajan tutkimusaineiston, jota tullaan esittelemään, käsittelemään ja analysoimaan tarkemmin luvussa 4. Ensin käydään kuitenkin läpi jokunen aineiston luokittelussa kohdattu haaste ja niiden ratkaisu.

3.4. Luokittelun haasteet ja niiden ratkaisut

Aineistossa esiintyvien toimijoiden luokitteluun muuttujien arvojen mukaisesti oli silloin tällöin haastavaa. Tämä johtui monista eri syistä, joita esitellään seuraavaksi. Kerron myös, kuinka ongelmalliset luokittelut on tutkimuksessa ratkaistu.

Ylen puoli yhdeksän talousuutisissa käytetään silloin tällöin toimijana termiä *asiantuntija, asiantuntijat* tai *Ylen haastattelemat asiantuntijat*. Puolen vuoden aikana asiantuntijat toimivat uutiskertojan lauseissa toimijana kuusi kertaa. Uutistenlukija kertoi 20. tammikuuta 2021 näin:

“Joe Bidenin valtaannousu saattaa hyödyttää myös Suomen taloutta – näin arvioivat asiantuntijat.”

Ongelmallisen ilmaisun tekee ne tilanteet, joissa kyseisiä asiantuntijoita ei myöhemmin jutussa tarkemmin eritelty. Näin oli kolmessa tapauksessa kuudesta. Silloin toimijan taustaryhmä-muuttuja oli jätettävä tyhjäksi, sillä jutun perusteella on mahdoton sanoa kehen toimijaan lauserakenteella viitataan. Kahdessa tapauksessa selvisi, että lauseilla viitattiin talousasiantuntijoihin ja yhdessä tapauksessa yliopistotutkijoihin. Nämä kirjattiin ylös.

Vastaavan kaltaista journalistista laiskuutta, jolla toimija tai tietolähde hämärretään, edustaa myös passiivin käyttö. Tämäkin oli aineistossa onneksi hyvin harvinaista. Kuitenkin esimerkiksi maanantaina 21.12.2020 uutiskertoja tiesi kertoa seuraavaa:

“Kaukoliikenteen juniin ja busseihin odotetaan huomattavasti vähemmän matkustajia kuin tavallisena jouluna.”

Tässä lauserakenteessa ei ole lainkaan toimijaa. Lauseeseen käytetyt sekunnit eivät siis kerryttäneet minkään toimijan ruutuaikaa.

Joskus passiivimuodoillekin oli suhteellisen helposti pääteltävissä toimija. Näin oli esimerkiksi perjantaina 26. maaliskuuta 2021, kun lähetyksessä kerrottiin passiivimuodolla ilmaistuna koronarajoituksiin suunnitelluista muutoksista. Silloin toimijaksi kirjattiin hallitus, joka koronarajoituksista määräsi. Perjantaina 4. joulukuuta 2020 kerrottiin myöskin passiivimuodossa, että hybridautoja myytiin Suomessa enemmän kuin dieselautoja. Toimijaksi tässä tapauksessa kirjattiin autoja ostaneet kuluttajat.

Joskus luokittelun rajanveto tuotti haasteita sanojen monien merkityksien takia. Perjantaina 26.3.2021 uutisissa kerrottiin Suezin kanavassa haaksirikkoutuneesta ja kanavan täysin tukkineesta Evergiven-rahtilaivasta. Jutussa toimijoina olivat eräässä kohtaa myös *konttilaivat*. Vaikka sanan sinällään voisi tulkita viittaavaan useaan konttilaivaan fyysisinä objekteina, tulkitsin, että toimijana on ennemminkin konttilaivojen muodostama liiketoiminta ja elinkeino. Näinpä kirjasin toimijan taustaryhmäksi *elinkeinoelämän*, enkä *ilmiötä tai asiaa*. Myös päinvastaiseen ratkaisuun olisi ollut ihan mahdollista ja perusteltua päätyä.

Tällaisia tulkinnallisia tapauksia oli aineistossa suhteellisen vähän. Kokoamassani aineistossa Excel-taulukon 11. K-sarake on varattu muistiinpanoille ja huomioille tällaisia tapauksia varten.

4. AINEISTON ANALYYSI

Ensimmäinen tutkimusaineistoon kuuluva uutislähetys lähetettiin suorana Yleisradion Pasilan studiosta 26. lokakuuta 2020 ja viimeisin 7. toukokuuta 2021. Tutkimusaineistoon kertyi 81 uutislähetystä. Maanantai-, keskiviikko- ja perjantailähetyksiä tuli kuitenkin 27 kappaletta.

Arkipäivinä puoli yhdeksän uutiset kestävät noin 20 minuuttia (ilman säätä). Aineistoon sattui kuitenkin myös pyhäpäiviä, jolloin lähetykset olivat vain noin 10-minuuttisia. Tällaisia olivat uudenvuodenpäivä, loppiainen, pitkäperjantai ja toinen pääsiäispäivä. Lisäksi joulun ajan lähetykset 23. ja 25. joulukuuta jätettiin aineiston ulkopuolelle oman joululomani takia. Vastaavasti tutkimusjaksoa pidennettiin vähän yli puoleen vuoteen korvaamaan puuttuvat lähetykset.

Kaikkiaan uutismateriaalia kertyi analysoitavaksi (lähetyksien sää-osuudet pois lukien) 93 041 sekuntia, siis 25 tuntia 50 minuuttia ja 41 sekuntia. Talouskärkisiä uutisia tästä aineistosta oli 20 375 sekuntia, eli 5 tuntia 39 minuuttia ja 35 sekuntia. Talouskärkisten uutisten osuus koko aineistosta oli 21,8 prosenttia.

Keskimäärin lähetystä kohden talousuutisia oli 4 minuuttia ja 11 sekuntia. Mitenkään tasaisesti talousuutiset eivät tutkimusjaksolle jakautuneet. Kuudessa tutkimusjakson lähetyksessä ei ollut lainkaan talouskärjellisiä uutisia. Eniten talousasiaa puolestaan oli perjantain 18. joulukuuta 2020 lähetyksessä. Siinä taloutta puitiin 14 minuuttia ja 3 sekuntia.

Yleisesti aineiston muodostamia uutislähetyksiä voisi luonnehtia koronaviruksen hallitsemaksi. "Normaalimpina aikoina" talousuutisia olisi ollut luultavasti huomattavasti enemmän, mutta nyt koronasta tehdyt uutiset veivät tutkittavista lähetyksistä huomattavan osuuden. Oli varsin tavallista, että lähetyksien alussa oli monta minuuttia kestävä katsaus viruksen leviämiseen Suomessa. Päivittäin nähtiin päivityksiä uusien varmistettujen tartuntojen määriin, rokotuksien edistymiseen, ja sairaala- tai tehohoidossa olevien potilaiden lukumääriin. Esimerkiksi 19. helmikuuta 2021 lähetyksessä ei ollut

lainkaan talouskärkisiä uutisia. Sen sijaan lähetyksen ensimmäinen 11 minuuttia käsiteltiin koronavirusta, ja sitten muita aiheita.

Koronan lisäksi muita toistuvia aiheita tutkimusaineistossa olivat Britannian EU-ero ja Yhdysvaltojen tilanne. Tarkastelujaksolle sattui osumaan myös Yhdysvaltain presidentinvaalit, joissa demokraattien Joe Biden syrjäytti silloisen republikaanipresidentti Donald Trumpin. Yhdysvaltain tilannetta käsiteltiin lähetyksissä säännöllisesti koko tutkimusjakson ajan.

Seuraavaksi tässä tutkimuksessa aletaan esitellä toimijuuden kerääntymistä eri muuttujien mukaan tarkasteltuna. Välillä lasketaan ruutuaikaa, välillä sitä kuinka usein toimijat tutkimusaineistossa esiintyvät.

Ensimmäiseksi selvitetään mitkä yksittäiset toimijat olivat aineistossa ylipäätään eniten esillä. Seuraavaksi katsotaan, kuinka toimijuus jakaantui sukupuolten kesken. Sitten siirytään katsomaan minkä ikäiset ja mitä puoluekantaan edustavat toimijat saivat lähetyksissä eniten ruutuaikaa, ja ketkä jäivät kuulumattomiin. Siitä lähdetään selvittämään ruutuajan jakaantumista eri taustaryhmien välille. Lopuksi selvitetään kuinka toimijuus jakaantuu organisaatioiden hierarkiassa ylemmän ja alemman portaan kesken.

4.1. Hallitus keräsi eniten ruutuaikaa yksittäisistä toimijoista

Selkästi eniten ruutuaikaa taloustoimijoista sai Suomen hallitus. Sen toimintaa puitiin tutkimusaineistossa 616 sekuntia. Määrä on yli kaksinkertainen listalla toiseksi tulleeseen Mika Hentuseen verrattuna. Tulos vastaa odotuksia, onhan hallitus ehdottomasti merkittävin taloudellista valtaa käyttävä taho Suomessa.

Kakkossija Ylen Yhdysvaltain kirjeenvaihtajalle Mika Hentuselle sen sijaan oli yllätys. Hentunen oli samalla eniten ruutuaikaa saanut yksittäinen ihminen. Organisaatioista eniten näkyi Suomen valtio, joka päihitti esimerkiksi Euroopan Unionin. Poliitikoista

selkeästi eniten ruutuaikaa kertyi pääministeri Sanna Marinille, joka jäi kuitenkin ruutuaikojen vertailussa koronaviruksen taakse.

Taulukossa 1 esitellään 20 eniten ruutuaikaa kerännyttä toimijaa.

Taulukko 1. 20 eniten ruutuaikaa kerännyttä toimijaa.

Toimija	Toimijan titteli, organisaatio	Ruutuaika (s)
Hallitus	-	616
Mika Hentunen	Yhdysvaltain kirjeenvaihtaja, Yle	304
Suomi	valtio	283
Koronavirus	virus	273
Sanna Marin	pääministeri, sd.	249
Euroopan Unioni	-	243
Timo Kietäväinen	toimitusjohtaja, Keva	216
suomalaiset	-	200
yritykset	-	199
Mari Vaattovaara	kaupunkimaantieteen profes- sori, Helsingin yliopisto	180
Elinkeinoelämän keskusliitto	-	174
Juha-Matti Mäntylä	taloustoimittaja, Yle	158
Joe Biden	presidentti, Yhdysvallat	141
AY-liike	-	118
Matti Vanhanen	valtiovarainministeri, kesk.	115
Iso-Britannia	valtio	114
Eduskunta	-	99
Robin Packalen	muusikko	96
Krista Mikkonen	ympäristöministeri, vihr.	95
Vesa Vihriälä	työelämäprofessori, Helsingin yliopisto	95

Listalta löytyy useampia yllätyksiä. Merkittävin näistä on toimittaja Mika Hentusen sijoitus toiseksi, ennen vaikkapa pääministeriä tai valtiovarainministeriä. Tilannetta selittää se, että tarkastelujaksolla Yhdysvalloissa oli vaalit, joissa istuva republikaanipresidentti Donald Trump tuli Joe Bidenin syrjäyttämäksi. Hentunen oli tämän seurauksena moneen kertaan uutistenlukijoiden haastateltavana suorissa lähetyksissä Yhdysvalloista. Hänen pitkät ja monipuoliset analyysinsä Yhdysvaltojen

talousnäkymistä kartuttivat hänelle enemmän ruutuaikaa kuin kenellekään muulle ihmiselle.

Tilanteeseen vaikuttaa osaltaan myös suoran lähetyksen luonne. Suorana annettavia lausuntoja ei voi tiivistää leikkaamalla. Suorissa lähetyksissä puhuvat haastateltavat saivatkin monesti moninkertaisesti ruutuaikaa leikattuihin haastatteluihin verrattuna. Tästä kertoo esimerkiksi se, että tasan kerran tutkimusaineistossa lähetyksessä esiintynyt Kevan toimitusjohtaja Timo Kietäväinen keräsi yhdessä lähetyksessä vierailtuaan seitsemänneksi eniten ruutuaikaa kaikista toimijoista. Hän joutui keskiviikkona 16. joulukuuta 2020 selittämään pitkällisesti sitä, miksi Keva oli maksanut tammikuun eläkkeet jo joulukuussa.

Kietäväisen tavoin suorissa haastatteluissa esiintyneet professori Mari Vaattovaara Helsingin yliopistosta ja taloustoimittaja Juha-Matti Mäntylä Yleltä esiintyivät lähetyksissä vain kerran. Suorien haastattelujen erityisen pitkä pituus nosti heidätkin eniten näkyvyyttä keränneiden toimijoiden joukkoon: Vaattovaaran sijalle 10. ja Mäntylän sijalle 12. Kaikkia näitä voi pitää yllätysniminä.

Pääministeri Sanna Marinin näkyvyys ei sen sijaan yllätä. Marin esiintyi tutkimusjaksolla toimijana neljässä eri lähetyksessä, joissa kolmessa hän oli äänessä myös itse. Häntä seurasi keskustalainen valtiovarainministeri Matti Vanhanen ja hieman yllättäen vihreiden ympäristöministeri Krista Mikkonen.

Kaikkiaan toimijuus ja asiantuntijuus on puoli yhdeksän uutisissa vähemmän keskittyntä yksittäisille toimijoille kuin alunperin odotin. Kymmenen eniten näkyvyyttä saanutta toimijaa keräsivät yhteensä 13,5 prosenttia kaikesta talousuutisten ruutuajasta tutkimusjaksolla. Osuus on mielestäni maltillinen.

Seuraavaksi katsotaan kuinka näkyvyys jakaantui sukupuolten välillä.

4.2. Naisen sekunti on 53 sadasosaa

Vähemmän yllättäen miehet esitetään naisia huomattavasti useammin taloustoimijoina. Toimijoiden sukupuolen mukaan jaoteltua ruutuaikaa on esitelty taulukossa 2.

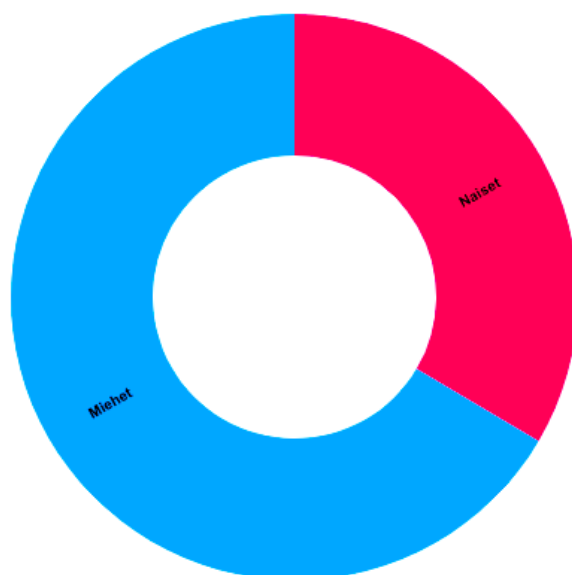
Naispuoliset toimijat keräsivät ruutuaikaa yhteensä 3406 sekuntia, miehet taas 6435 sekuntia. Ruutuajasta naispuolisille toimijoille tuli siis 34,6 prosentin osuus ja miehille 65,4 prosentin osuus. Miespuolisia toimijahavaintoja oli 261 kappaletta, naisia taas 164. Näissä tosin samat toimijat esiintyvät useampaankin kertaan: esimerkiksi *Joe Biden* viidesti ja *Sanna Marin* kuudesti.

Niin miehiä kuin naisiakin runsaasti enemmän ruutuaikaa kertyi toimijoille, jotka eivät mene kumpaankaan kastiin. Näihin muihin toimijoihin sisältyy esimerkiksi organisaatioita, ei-inhimillisiä toimijoita (kuten *autotehtaat* tai *työttömyys*) tai sekä miehiä että naisia sisältäviä joukkoja.

Taulukko 2. Kokonaisruutuaika sukupuolen mukaan

	Ruutuaika yhteensä (s)	Toimijahavaintojen määrä (kpl)	Keskimääräinen ruutuaika/havainto (s)	Osuus sukupuolite- tusta ruutuajasta (%)
Muut	9854	748	13,2	-
Miehet	6435	261	24,7	65,4
Naiset	3406	164	20,7	34,6

Taulukossa 2 esitetyt tiedot sisältävät niin primääri- kuin sekundääritoimijat. Siis kaikki toimijat, jotka lähetyksissä ovat itse äänessä tai joiden toimintaa journalistinen kertoja referoi.

Kuva 1. Esitysruutuajan jakautumisesta sukupuolittain primääritoimijoissa.

Jos taas tarkastellaan havaintoja pelkästään primääritoimijoiden, eli itse omalla äänellä puhuvien toimijoiden kannalta, tilanne muuttuu hieman. Primääritoimijoissa naisten osuus jää 50,4 prosenttiin miesten ruutuajasta. Tämä on siis hieman alhaisempi kuin kokonaisruutuajan suhteen. Primääritoimijoiden ruutuajan jakautuminen miesten ja naisten kesken on esitetty taulukossa 3 ja kuvassa 1.

Taulukko 3. Primääritoimijoiden ruutu aika sukupuolen mukaan.

	Ruutu aika yhteensä (s)	toimijahavaintojen määrä (kpl)	keskimääräinen ruutu aika/havainto (s)	osuus ruutu ajasta (%)
Miehet	5486	193	28,4	66,5
Naiset	2763	109	25,3	33,5

Kuten edellä luvussa 4.1. havaittiin, yksittäinen eniten ruutu aikaa saanut toimija oli hallitus. Sanna Marinin hallituksen muodostaneiden puolueiden kaikki puheenjohtajat olivat naisia. Hallituksen toimijuus ei kuitenkaan realisoitunut ruutu ajaksi muille puheenjohtajille kuin pääministeri Marinille. Keskustan Annika Saarikko keräsi 63 sekuntia, vihreiden Maria Ohisalo 21 sekuntia, kun taas RKP:n Anna-Maja Henriksson ja vasemmistoliiton Li Anderson jäivät nolville.

Niin pelkkien primääritoimijoiden osalta kuin kaikki toimijat sisältävässä listauksessakin naisten osuus talousuutisten toimijuudesta jää kauas miesten taakse. Kummassakin tapauksessa naiset saavat keskimäärin vähemmän ruutuaikaa esiintymiskertaa kohden.

Tilanne tasa-arvon kannalta on ollut Yleisradiossa paljon kehnompikin. Maisa Hopeakunnaan pro gradu -tutkielman aineistossa Ylen henkilölähteistä vain 15 prosenttia oli naisia. (Hopeakunnas 2015, 55). Esa Reunasen väitöskirjassa naisia oli 22 prosenttia toimijoista (Reunanen 2003, 215).

Seuraavassa alaluvussa perehdytään siihen, minkä ikäisiä toimijoita puoli yhdeksän uutisissa esiintyy. Samassa osiossa selvitetään toimijuuden jakautuminen eri puoluekantoja edustavien toimijoiden kesken.

4.3. Keskimääräinen taloustoimija on 52-vuotias ja todennäköisimmin keskustalainen

Kaikkiaan toimijoiden ikään ja puoluekantaan liittyvät tiedot ovat lähinnä suuntaa antavia muihin tutkimuksissa esitettyihin tietoihin verrattuna. Ikä ja puoluekanta olivat tiedossa tai selvitettävissä melko harvalta toimijalta. Yksittäisiä havaintoja ihmisistä toimijoina oli aineistossa 425 kappaletta. Ikä selvisi näistä vain 161 eri havainnosta, eli 37,9 prosentista havaintoja. Puoluekanta selvisi vain 72 havainnosta. Prosentuaalisesti tämä vastaa 16,9 prosenttia havainnoista. Useampi näistä havainnoista koski samoja toimijoita.

Kovin nuorekkaaksi Ylen esittämää kuvaa talousuutisissa toimivista tahoista ei pääse tämän tutkimuksen tulosten valossa kehumaan. Kaikkien lähetyksissä nähtyjien toimijoiden keski-ikä on 52,3 vuotta. Kunkin ikäluokan saamalla ruutuajalla painotettuna iän keskiarvoksi saadaan puolestaan 52,5 vuotta. Ruutuaika toimijoiden iän mukaan on esitetty taulukossa 4.

Taulukko 4. Ruutuaika ikäluokittain. Ikä oli tiedossa 161 havainnosta 425:stä.

Toimijan ikä	Ruutuaika (s)
55	433
54	292
35	277
53	254
63	247
57	221
65	180
58	147
48	144
78	123

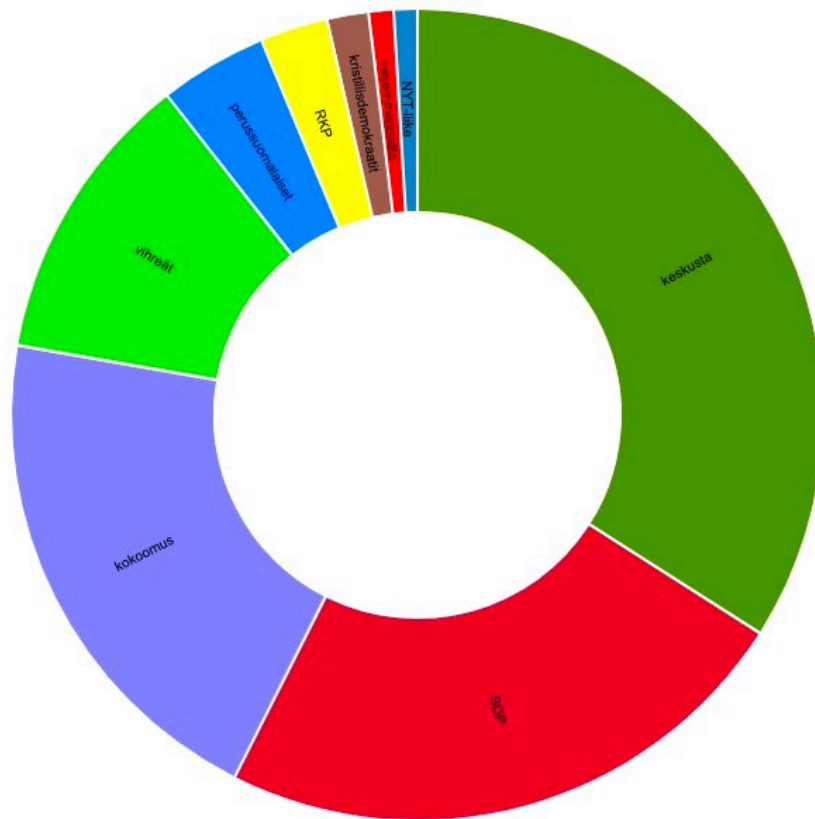
Yksittäisistä ikäluokista selvästi eniten toimijuutta kertyi 55-vuotiaille. He keräsivät ruutuaikaa 433 sekuntia. Top-10:ssä löytyy viisi eri ikäluokkaa 50–59-vuotiaista. Ainoa kolmosella alkava ikä listalla on Sanna Marinin huomattavan näkyvyyden myötä kolmanneksi noussut 35 vuotta.

Tutkimusaineiston nuorin taloustoimija oli 22-vuotias muusikko Robin Packalen. Vanhin oli puolestaan vuosina 2020 ja 2021 katsottujen lähetyksien aikaan 78-vuotias Yhdysvaltain presidentti Joe Biden. Ja kuten yllä olevasta taulukosta voi päätellä, Ylen esittämä taloustoimijuus painottuu enemmän ikäjakauman ylä- kuin alapäähän.

Toimijoiden puoluekantojen mukaan taulukoitu ruutuaika löytyy taulukosta 5. Kuva 2 taas kuvaa suhteellisesti jaettua ruutuaikaa toimijoiden puoluekannan mukaisesti.

Taulukko 5. Toimijoiden puoluekannat. Tieto oli saatavilla 72 havainnosta 425:stä.

Toimijan puoluekanta	Ruutu aika (s)
keskusta	618
SDP	425
kokoomus	369
vihreät	212
perussuomalaiset	78
RKP	49
kristillisdemokraatit	30
vasemmistoliitto	18
NYT-liike	17

Kuva 2. Puoluekannan mukaan jaoteltu osuus toimijoiden ruutuajasta (mikäli puoluekanta oli tiedossa).

Puoleittain vertailtuna keskusta sai huomattavan ison osuuden toimijoiden ruutuajasta. Puolueelle ruutu-aikaa kartuttivat Kevan toimitusjohtaja ja entinen keskustan kansanedustaja Timo Kietäväinen sekä valtiovarainministeri Matti Vanhanen, jotka

molemmat löytyivät myös eniten ruutuaikaa saaneiden listalta (katso luku 4.1.). Lisäksi keskusta seurantajakson aikana uhkasi erota hallituksesta useaan kertaan. Tästä keskustalaisesta valtapelistä tehtiin pääuutislähetyskin juttuja varsin säännöllisesti, ja tämä näkyi myös tutkittavassa aineistossa.

Sen sijaan perussuomalaisten ja vasemmistoliiton vähäiselle ruutuajalle ei ole selkeää syytä. Perussuomalaiset oli kuitenkin eduskunnan toiseksi suurin puolue heti SDP:n jälkeen, ja sen olisi periaatteessa pitänyt olla opposition näkyvin pääpuolue. Kuitenkin yhden paikan vähemmän vaaleissa saanut kokoomus näkyi talousuutisissa neljä kertaa enemmän.

Esa Reunanen havaitsi tutkimuksessaan (2003, 213–213), että “pienet hallituspuolueet muistuttivat kuitenkin (toimijoina) oppositiopuolueita”. Tämä voi selittää vasemmistoliiton vähäistä näkyvyyttä. Hallitus oli tutkimusaineistossa eniten ruutuaikaa saanut toimija (katso luku 4.1.). Sinällään monipuoluehallitus sisältää myös vasemmistoliiton, mutta laskentatavasta johtuen hallitukselle ei kirjattu mitään puoluekanta.

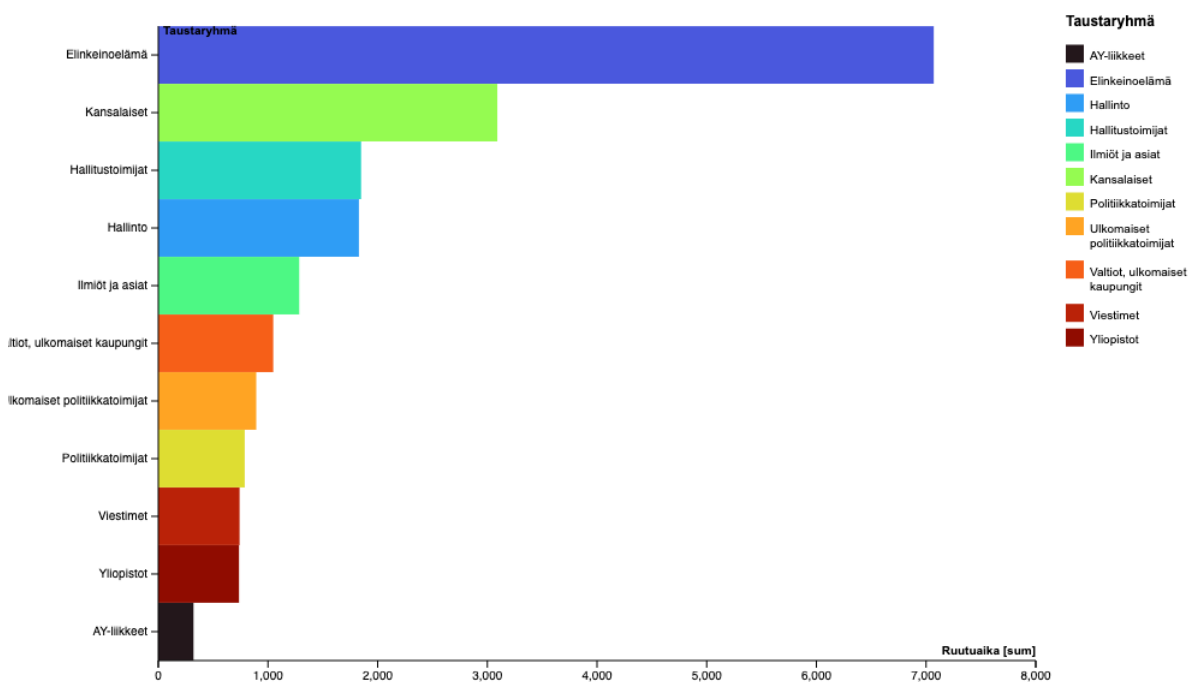
Laskentamallia puoluekantojen osalta voi kritisoida myös siitä, että RKP:n *kaikki* taulukkoon kirjattu näkyvyys tuli närpiöläiseltä RKP:n kaupunginvaltuutetulta Johanna Smithiltä. Häntä haastateltiin tasan yhteen juttuun, ja siihenkin maanviljelijänä, ei poliitikkona. Smithin laskeminen puolueensa edustajaksi on toki laskentamenetelmäni kannalta toisaalta perusteltua, mutta samalla satunnaiselle katsojalle tämän rooli puolueessa ei tule millään tavalla esiin uutisten rakentamassa representaatioissa. Perusteltua voisi olla myös puoluekannan kirjaamatta jättäminen.

Seuraavassa osiossa kartoitetaan toimijoiden ruutuaikaa toimijoiden taustaryhmien perusteella laskettuna.

4.4. Elinkeinoelämä on kaukana muita taustaryhmiä edellä

Tutkimusaineistossa esiintyvä taloustoimija oli todennäköisimmin elinkeinoelämän edustaja. Tilanne oli sama niin havaintomääriä kuin ruutu aikaakin vertailemalla. Elinkeinoelämää edustavat toimijat saivat yli tuplasti ruutu aikkaa verrattuna seuraavana tullessiin toimijoihin kansalaisten taustaryhmästä. Vaikkapa politiikkatoimijoihin verrattuna ruutu aika oli jo yhdeksänkertainen.

Toimijoiden jakoa tässä esitettyjen taustaryhmien mukaan esiteltiin luvussa 3.2. Toimijoiden taustaryhmän perusteella jaoteltu ruutu aika on esitetty kuvassa 3 ja taulukossa 6. Taulukossa esitetään lisäksi eri taustaryhmien toimijoiden havainnot, ja keskimääräinen ruutu aika havaintoa kohden.

Kuva 3. Toimijoiden saama ruutu aika taustaryhmän perusteella esitettynä.

Taulukko 6. Toimijoiden ruutuaika toimijan taustaryhmän perusteella esitettynä.

Taustaryhmä	Ruutuaika (s)	Havainnot (kpl)	keskimääräinen ruutu- aika / havainto (s)
Elinkeinoelämä	7070	386	18,3
Kansalaiset	3091	210	14,7
Hallitustoimijat	1849	89	20,7
Hallinto	1829	89	20,5
Ilmiöt ja asiat	1285	121	10,6
Valtiot, ulkomaiset kaupungit	1048	92	11,4
Ulkomaiset politiikkatoimijat	893	62	14,4
Kotimaiset politiikkatoimijat	788	43	18,3
Viestimet	741	29	25,6
Yliopistot	736	33	22,3
AY-liikkeet	321	15	21,4

Ennako-oletuksenani tätä tutkimusta suunniteltaessa oli se, että toimijuus kasaantuisi elinkeinoelämälle, hallitukselle, muille politiikkatoimijoille ja hallinnolle. Tutkimustuloksissa elinkeinoelämä kuitenkin korostui merkittävästi enemmän kuin osasin odottaa.

Elinkeinoelämää edustavien toimijoiden saama ruutuaika nousi 36 prosenttiin kaikista tutkimusaineiston toimijoiden saamasta ruutuajasta. Osuus on yllättävän suuri, mutta toisaalta myöskin ymmärrettävä. Yritykset ovat nykyisessä kapitalistisessa talousjärjestelmässämme kuluttajakansalaisten lisäksi toinen merkittävin toimija. Elinkeinoelämää edustaviin toimijoihin mahtui aineistossa laaja skaala toimijoita yrityksistä yrityksiä johtajiin, ja elinkeinoelämän keskusliitosta lääketeollisuuteen ja yksinyrittäjiin.

Vankasti toisella sijalla toimijoiden taustaryhmien saamassa ruutuajassa oli kansalaisten taustaryhmä, joka jäi kauas elinkeinoelämän taakse, mutta oli yllättäen selkeästi edellä kolmantena tulevaa hallitustoimijoiden joukkoa. Kansalaisten taustaryhmää edustava joukko toimijoita oli elinkeinoelämääkin monipuolisempi. Aineistossa esiintyviä toimijaita olivat esimerkiksi *eläkeläiset*, *kansalaisjärjestöt*, *öljyllä taloan lämmittävät kansalaiset*, *Vastaamon tietomurron uhrit*, sekä *Antti Keskikuha*, *lämpöpumpun asennuttanut yksityishenkilö*.

Toimijoiden monipuolisuus ja se, että kansalaiset olivat hallitusta yleisemmin taloustoimijoita Ylen uutisten representaatioissa kertoo siitä, että Yleisradio ei uutisoinut tutkimusjaksolla *pelkästään* ylhäältä alaspäin. Talousuutiset eivät keskittyneet pelkästään talouspolitiikkaan, vaan ylätasen talouspolitiikkaa useammin ne käsittelivät ihmisten arkea ja kansalaisten toimintaa. Taloustoimituksessakin on ilmeisesti pohdittu ahkerasti sitä, kuinka talouden turbulenssit aivan tavallisiin ihmisiin vaikuttavat. Pidän tällaista toimintatapaa erittäin kannatettavana.

Kolmanneksi näkyvin taustaryhmä oli siis hallitustoimijat, jotka saivat enää neljäsosan elinkeinoelämän ruutuajasta. Kääntäen ajateltuna elinkeinoelämän edustajat olivat toimijoina neljä kertaa hallitustoimijoita useammin. Mutta pieneksi ei jäänyt hallituksenkaan osuus. Yksittäisistä toimijoista hallitus oli nimittäin eniten ruutu-aikaa saanut toimija (katso luku 4.1.).

Se, että hallitus jäi kuitenkin näin kauas kansalaisista ja elinkeinoelämästä johtuneeksi siitä, että hallitustoimijoihin sisältyy vain ehkä joitain satoja, tai korkeintaan joitain tuhansia ihmisiä, jos ministeriöiden koko henkilökunnat lasketaan mukaan. Kansalaisia, yrityksiä ja yrittäjiä sen sijaan Suomessa ja maailmalla riittää. Potentiaalisesti kansalaisten tai elinkeinoelämän joukkoon kuuluvien määrä on aivan eri mittaluokassa kuin pienen piirin hallitustoimijoiden joukko.

Ongelmalliseksi suomalaisen kolmikantamallin kannalta katsottuna voisi nähdä AY-liikkeen aliedustuksen uutisissa. Elinkeinoelämän edustajat ja hallitustoimijat keräävät ruutu-aikaa monikymmenkertaisesti ammattiyhdistysliikkeeseen verrattuna. Kamppailussa työehdoista muut tahot saattavat jäädä Ylen uutisten julkisuustilaa hallitsevien yritysten ja elinkeinoelämän jalkoihin. Tässäkin voi tuki olla kyseessä lähinnä tämän tutkimuksen laskentatapaan liittyvä ongelma: kansalaisethan ovat sinällään aineistossa melko hyvin edustettuna. Voi olla, että joko Ylen toimitus tai tämän tutkimuksen laskentatapa eivät tunnistanee kaikkia AY-liikkeen jäseniä.

Seuraavaksi katsotaan ruutuajan jakautuminen toimijatyyppien mukaan.

4.5. Johtajat ja organisaatiot esillä kansalaisia useammin

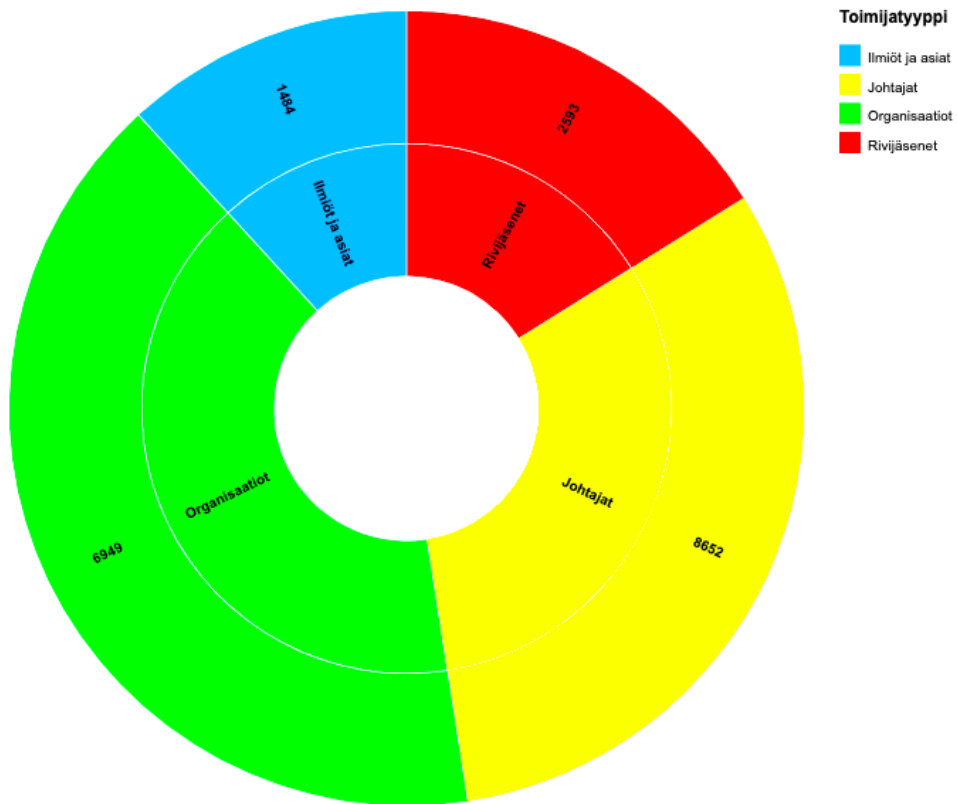
Tutkimusaineiston talousuutisissa toimivat tai kommentoivat toimijat ovat ruutuajalla mitattuna yleisimmin johtajia, asiantuntijoita tai muita toimihenkilöitä. Eniten yksittäisiä havaintoja toimijuudesta kerääntyy puolestaan organisaatioille. Organisaatioidensa rivijäsenet, yksityishenkilöt ja ilmiöt tai asiat jäävät toimijuudessa kauas johtoportaan, asiantuntijoista, toimihenkilöistä ja kokonaisista organisaatioista niin ruutuajalla kuin havaintomäärilläkin mitattuna.

Toimijoiden jako eri toimijatyyppeihin esiteltiin luvussa 3.3. (katso sivu 38). Kuvassa 4 on esitetty ruutuajan jakautuminen näiden toimijatyyppeiden kesken. Kuvassa näkyvät luvut ovat sekunteja. Kuvassa 5 esitetään havaintojen määrän jakaantuminen samaisten toimijatyyppeiden kesken.

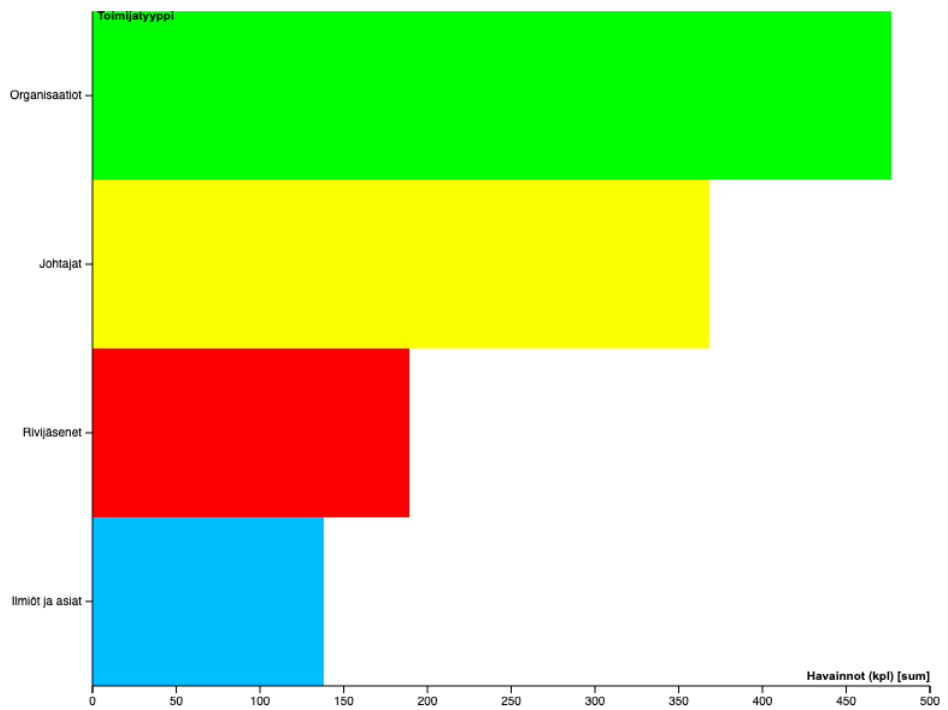
Kansalaiset ja organisaatioidensa rivijäsenet esiintyvät lähetyksissä johtajia ja muita korkeammalla hierarkiassa olevia huomattavasti harvemmin. Silloin, kun he lähetyksessä esiintyvät, saavat he myös johtajia vähemmän ruutu-aikaa. Keskimääräinen ruutu-aika havaintoa kohden jää kansalaisilla 58 prosenttiin hierarkiassa korkeammalla olevien ruutuajasta. Tarkat luvut on esitetty taulukossa 7, ja graafisesti näkyvyyden jakaantuminen toimijatyyppeiden mukaan on esitetty kuvissa 4 ja 5.

Taulukko 7. Ruutu-aika, havaintojen määrä ja keskimääräinen ruutu-aika havaintoa kohden.

Toimijatyyppi	Ruutu-aika (s)	Havainnot (kpl)	keskimääräinen ruutu-aika per havainto (s)
Johtajat, asiantuntijat, toimihenkilöt	8652	368	23,5
Organisaatiot	6949	477	14,5
Kansalaiset ja rivijäsenet	2593	189	13,7
Ilmiöt ja asiat	1484	138	10,8

Kuva 4. Ruutuajan jakautuminen eri toimijatyyppe mukaan. Luvut ovat sekunteja.

Kuva 5. Havaintojen määrä eri toimijatyyppe mukaan.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitettiin mitä lähteitä Ylen pääuutislähetysten talousuutiset kuuntelevat ja kenen tai minkä tahon toimista uutiset kertovat. Tulokset kertovat kahta ristiriitaista kertomusta. Toisaalta taloustoimijuus on keskittynyt tiettyjen tahojen, toimijoiden ja taustaryhmien osaksi. Toisaalta taas uutisissa käytettävät lähteet ovat aika monipuolisia.

Odotuksien mukaisesti näkyvyyttä kasaantui talouseliitille. Yksittäinen eniten esillä ollut toimija oli Suomen hallitus. Mukana eniten ruutuaikaa keränneiden toimijoiden listalla olivat lisäksi pääministeri, valtiovarainministeri ja ympäristöministeri, jotka ovat muutenkin Suomen politiikkaverkostoissa vallan ytimessä. Yllättäen pitkät suorana tehdyt haastattelut nostivat kuitenkin aineiston keskeisiksi toimijoiksi myös talouseliitin ytimen ulkopuolisia nimiä: Ylen kirjeenvaihtaja Mika Hentusen, taloustoimittaja Juha-Matti Mäntylän ja Helsingin yliopiston professori Mari Vaattovaaran. Omien alojensa eliittiä hekin toki edustavat.

Toimijuus oli toisaalta 81 uutislähetysten muodostamassa aineistossa yllättävänkin hajanaista. Yksittäisessä jutussa esiintyminen saattoi nostaa yksittäisen toimijan jo 20 eniten ruutuaikaa keränneen toimijan joukkoon. Näin kävi esimerkiksi muusikko Robin Packalenille, joka löytyi sijalta 18, kun hänen keikkakuulumisistaan tehtiin pitkä talouskärkinen juttu kulttuuriosastolle. 20 eniten ruutuaikaa saanutta toimijaa vetivät kokonaisruutuajasta reilu 10 prosentin osuuden.

Toimijuus keskittyi odotetusti vanhempaan väestöön. Toimijoiden keski-ikä oli 50 ikävuoden paremmalla puolella. Puolueista reilusti eniten ruutuaikaa sai puolestaan keskusta.

län ja puoluekannan osalta tuloksiin pitää suhtautua kriittisesti, iän osalta tieto oli selvitettävissä 38 prosentilta inhimillisistä toimijoista, kun taas puoluekannan osalta jäätin 17 prosenttiin. Toimijoiden puoluekannat ja toimijoiden iät olivat tämän tutkimuksen heikoimpia lenkkejä. Ne selvisivät liian harvalta toimijalta, jotta tuloksia voisi pitää kovinkaan vedenpitävinä. Muuttujan ehdoton kirjaustapa rajoitti myös

osaltaan puoluetietojen kirjaamista: monen puolueen edustajista rakentuneissa organisaatioissa puoluekantaa ei kirjattu lainkaan. Eniten ruutuaikaa saanut yksittäinen toimija, Suomen hallitus, ei siis kartuttanut tämän laskutavan takia yhtenkään puolueen ruutuaikaa.

Taustaryhmissä eniten näkyvyyttä keräsi odotetusti, mutta odotettua rajummin elinkeinoelämä. Elinkeinoelämän edustajat keräsivät yli kolmanneksen kaikesta ruutuajasta. Se on todella merkittävä osuus, jonka perusteella Ylen taloudesta rakentaman kuvan voisi kritisoida olevan kohtuuttoman yrityskeskeistä. Yritysten toiminnasta kerrottiin yli kaksi kertaa enemmän kuin seuraavana tulevien kansalaisten toiminnasta.

Toisaalta myös kansalaiset olivat näkyvissä melko usein. Heidän toimijuutensa lähetyksissä kertoo siitä, että Yle toi julkisuuteen myös alhaalta ylöspäin kumpuavia näkökulmia. Käsiteltyjä aiheita olivat erilaiset kuluttamiseen liittyvät kysymykset, tuotteiden hinta, matkustaminen ja koronaviruksen vaikutukset. Toimijatyypeittäin katsottuna selvästi eniten näkyvyyttä keräsivät johtajat ja organisaatiot. Rivijäsenet tulivat kaukana takana.

Ehkä tärkein tutkimustulos on se, että sukupuolten tasa-arvon kannalta Ylen talousuutisissa riittää vielä paljon tekemistä. Historian ehkä naisvaltaisimman hallituksenkin aikana naiset esiintyivät toimijoina miehiä huomattavasti harvemmin, ja he saivat myös havaintokertaa kohden miehiä vähemmän ruutuaikaa (täysin näkymättömistä olleista muunsukupuolisista puhumattakaan). Miehet puhuivat lähetyksissä naisia useammin ja pidempään. 20 eniten esillä olleeseen toimijaan mahtui 3 naista ja 7 miestä.

Miksi tämä on sitten ongelma? Samalla kun Yle antaa ruutuaikaa, asiantuntijuutta ja toimijuutta (miehiselle) talouseliitille, tulee se samalla vahvistaneeksi sen arvovaltaa. Näin Yle osaltaan on mukana ylläpitämässä epätasa-arvoisia yhteiskunnan rakenteita. Miesten näkemyksien painottaminen naisten kustannuksella tekee samalla muodostuneesta julkisuustilasta yksipuolisempaa ja miehisempää. Häkämiesten, bideneiden ja vanhasten hallitsemaa.

Toisaalta, kuten Maisa Hopeakunnas gradussaan kirjoitti (2015), ongelma liittyy yleisemminkin talousmaailmaan ja yhteiskuntaan, eikä siitä ole siis syyttäminen pelkästään Yleä. Oikeastaan tulos on nähtävä jatkumona koko yhteiskunnassamme vallitsevalle epätasa-arvolle, jossa mies on arvotettu paremmaksi ja tärkeämmäksi kuin nainen. Se on jatkumoa puheille naisten kutsumuksesta matalapalkkaisiin hoivatyöhön. Sille, että nainen saa vähemmän palkkaa kuin mies. Sille, että kokeneemman naisen tilalle palkataan mies. Sille, että naiset jäävät kotiin hoitamaan lapsia, kun miehet menevät töihin. Sille, että “naisten huippu-urheilu ei kiinnosta”.

Millainen suomalainen taloustoimija tämän aineiston perusteella sitten on? Keskimääräinen taloustoimija on 52,5 vuotias mies, johtavassa asemassa elinkeinoelämässä, puolueenaan keskusta. Kuulostaa puoli vuotta lähetyksiä seuranneena melko lailla oikealta.

Vähentääkö tietyille tahoille kerääntynyt julkisuus Ylen talousuutisoinnin uskottavuutta? Vastaus painuu ehkä- ja ei-vaihtoehtojen välimaastoon. Tutkimustuloksista on tulkittavissa, että toimijuus keskittyy Ylen uutisissa talouseliitille, jonka vaikutusvalta samalla prosessin myötä vahvistuu. Talousuutisten julkisuustila on varsin miehinen, vähän iäkkäämpi, kovin yrityskeskeinen.

Kuitenkin vastapainona ruutuajan painottumiselle edellämainituille tahoille, on Yle onnistunut myös tuomaan *suhteellisen* monipuolisia ääniä julkisuuteen. Tekemistä kuitenkin vielä riittää.

Verrattuna aiempaan tutkimukseen tasa-arvossa on menty eteenpäin, mutta toivottavasti yhä useammin toimijoiksi nousisi talousuutisissakin nuoria, naisia, muunsukupuolisia, maahanmuuttajia, työttömiä, eläkeläisiä ja sairaita. Kaikkia, ketkä nyt ovat uutisoinnissa sivuroolissa. Monipuolisempien näkökulmien kuunteleminen myös perinteisesti miehisistä talousaiheista tekisi ainoastaan hyvää suomalaiselle yhteiskunnalle.

LÄHTEET

- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas. 1966. *The Social Construction of Reality*. Lontoo: Penguin books.
- Habermas, Jürgen. 1981/1984. *The Theory of communicative action volume 1*. Kääntänyt englanniksi Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press. (Julkaistu alun perin nimellä *Theorie des Kommunikativen Handelns, Band I*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.)
- Heikkilä, Heikki & Kunelius Risto. 1999. "Pelkkä asenne ei riitä. Kansalaisjournalismi kehityshankkeena suomalaisissa sanomalehdissä." Teoksessa Maasilta Mari (toim.). *Journalismin muutoskaruselli*, 102-123. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö.
- Hopeakunnas, Maisa. 2015. *Kenen taloustietoa ja -näkömyksiä uutiset välittävät? Suomen yleisön uutisten lähdekäytäntö*. Pro-Gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Karvonen, Erkki. 2000. "Tutkintakehys (frame) ja kehystäminen". *Tiedotustutkimus*, 2000:2. 78-84. Helsinki: Media- ja viestintätieteellinen seura Mevi.
- Keinonen, Heidi; Ala-Fossi, Marko & Herkman, Juha. 2008. *Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa. Näkökulmia sähköisen viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Kunelius, Risto; Noppari, Elina & Reunanen, Esa. 2009. *Media vallan verkoissa*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Lehto, Mika. 2022. "IS:n presidenttikyselyssä yllätysykkönen: "Voi pyhä jysäys". *Ilta-Sanomat*. Luettu 19.4.2022. <https://www.is.fi/politiikka/art-2000009148729.html>
- Luostarinen, Heikki. 1991. "Interdiskursiivisen ihmeen jäljillä". *Tiedotustutkimus* 14:3, 109-112. Helsinki: Media- ja viestintätieteellinen seura Mevi.
- Mäkinen Jukka & Saxén Heikki (toim.). 2013. *John Rawlsin filosofia. Oikeudenmukaisuus moniarvoisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Näränen, Pertti. 2006. *Digitaalinen televisio. Analyysyjä alkuhistoriasta, viestintäpoliittisista haasteista ja tv-järjestelmän muuttumisesta*. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos.
- Reunanen, Esa. 2003: *Budjettijournalismi julkisena keskusteluna: tekstianalyysi suomalaisen ja ruotsalaiseen budjettikirjoitteluun*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

- Reunanen, Esa. 2020a. "Digital News Report 2019. Finland". Artikkelikokoelmassa *Digital News Report 2019*. 82-83. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Reunanen, Esa. 2020b. *Uutismedia verkossa 2019. Reuters-instituutin Digital News Report Suomen maaraaportti*. Tampere: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus.
- Reunanen, Esa & Väliaverronen, Jari. 2020. *Tupo ja media. Talous- ja työmarkkinapoliittisen julkisuuden toimintahorisontit kolmella vuosikymmenellä*. Tampere: Tampere university press.
- Suikkanen, Risto; Holma, Aino & Raittila, Pentti. 2012. *Muuttumaton uutinen? Suomalaisen uutismedian vuosiseuranta 2007-2012*. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö.